

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра туризму та готельно-ресторанної справи

ДИПЛОМНА РОБОТА

бакалавра

з теми: **«РОЗВИТОК ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ВИДІВ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ
ТА КРАЇНАХ ЄВРОПИ»**

Здобувача 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Т1-В20 групи
спеціальності: 242 Туризм
за освітньо-професійною програмою «Туризм»
денної форми навчання
Анни СКРИПНИК

Керівник: кандидат історичних наук,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної
справи
Богдана ОПРЯ

Рецензент: кандидат історичних наук, доцент
кафедри всесвітньої історії
Іван БОРОВЕЦЬ

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ	7
1.1. Визначення сутності екстремального туризму та його розвиток.....	7
1.2. Тенденції розвитку екстремальних видів туризму в світі.	11
1.3. Історичні етапи розвитку екстремального туризму.....	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ВИДІВ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПИ...	25
2.1. Загальна характеристика екстремального туризму в Україні	25
2.2. Загальна характеристика екстремального туризму в країнах Європи	34
2.3. Аналіз основних центрів екстремального туризму.....	42
РОЗДІЛ 3 .ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПИ	49
3.1. Сучасний стан та тенденції розвитку екстремального туризму в Україні.	49
3.2. Сучасний стан та тенденції розвитку екстремального туризму в країнах Європи	53
3.3. Шляхи удосконалення організації екстремальних турів в Україні та країнах Європи	60
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	72
ДОДАТКИ.....	77

ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлена зростанням популярності активного відпочинку та пригодницьких подорожей серед туристів різних вікових категорій. З кожним роком все більше людей прагнуть випробувати свої сили в екстремальних умовах, що стимулює розвиток відповідної інфраструктури та створення нових туристичних продуктів. Це явище є важливим не тільки для задоволення зростаючого попиту, але й для економічного розвитку регіонів, де такі види туризму стають потужним джерелом доходів і створення робочих місць.

Україна, маючи унікальні природні ресурси, зокрема Карпати, Кримські гори, річки та озера, має великий потенціал для розвитку екстремального туризму. Однак, цей потенціал ще не використаний повною мірою. Дослідження цієї теми допомагає виявити основні перешкоди та можливості для розвитку цієї сфери, такі як питання безпеки, відсутність належної інфраструктури та підготовленого персоналу. Аналіз досвіду європейських країн, де екстремальний туризм вже став розвиненою галуззю, може сприяти адаптації успішних практик і стратегій в Україні.

На міжнародному рівні екстремальний туризм також відіграє важливу роль у формуванні іміджу країни, залученні іноземних туристів та зміцненні міжкультурних зв'язків. В умовах глобалізації та зростання мобільності населення, конкурентоспроможність туристичних дестинацій значною мірою залежить від їх здатності пропонувати унікальні та захоплюючі види відпочинку. Тому дослідження розвитку екстремального туризму в Україні та країнах Європи є актуальним і важливим, оскільки воно спрямоване на виявлення шляхів підвищення привабливості туристичних продуктів і створення безпечних умов для туристів, що сприятиме сталому розвитку туристичної галузі в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про зростаючу увагу до екстремальних видів туризму як в

Україні, так і в країнах Європи. У численних наукових роботах досліджуються різноманітні аспекти цього явища, включаючи економічний вплив, соціальні та культурні ефекти, а також питання безпеки і регулювання. Наприклад, в Україні дослідження зосереджуються на потенціалі Карпатського регіону та Криму для розвитку активних видів відпочинку, тоді як європейські публікації часто розглядають досвід успішної інтеграції екстремального туризму в економіку регіонів, таких як Альпи чи Скандинавські країни. Значна увага приділяється також аналізу потреб і мотивацій туристів, що вибирають екстремальні види активності, а також оцінці екологічних ризиків і стратегій їхнього мінімізації. Важливим аспектом є вивчення впливу інноваційних технологій на розвиток галузі, зокрема в контексті безпеки та маркетингу. Сучасні дослідження акцентують увагу на необхідності створення комплексних програм і стратегій розвитку екстремального туризму, що включають співпрацю державних і приватних структур, вдосконалення інфраструктури та підвищення кваліфікації персоналу.

Метою роботи є дослідження розвитку екстремальних видів туризму в Україні та країнах Європи.

Сформульована мета передбачає виконання наступних завдань:

- визначити сутність екстремального туризму та його розвиток;
- встановити тенденції розвитку екстремальних видів туризму у світі;
- виявити особливості інфраструктури та безпеки в екстремальному туризмі;
- охарактеризувати туристичний потенціал екстремального туризму в Україні та країнах Європи;
- проаналізувати основні центри екстремального туризму;
- оцінити сучасний стан та тенденції розвитку туризму в Україні та країнах Європи;
- розробити шляхи удосконалення організації екстремальних турів в Україні та країнах Європи.

Об'єктом дослідження – є екстремальний туризм та його види.

Предметом дослідження – є розвиток екстремальних видів туризму в Україні та країнах Європи.

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі були використані такі методи дослідження: хронологічний – при дослідженні поглядів науковців щодо трактування сутності екстремального туризму; графічно-аналітичний метод – для наочної ілюстрації досліджуваних екстремальних видів; класифікації – для систематизації ознак об'єкта дослідження; порівняльного аналізу – при дослідженні розвитку екстремального туризму в Україні та країнах Європи; системного підходу – при розробленні заходів удосконалення організації екстремальних турів в Україні та країнах Європи.

Інформаційною базою дослідження є наукові праці, статистичні дані, аналітичні звіти та дослідження, які висвітлюють сучасні тенденції та особливості розвитку екстремального туризму. Використані матеріали включають державні статистичні відомості, публікації в спеціалізованих журналах, дані туристичних асоціацій, а також інформацію з офіційних вебсайтів туристичних агентств і операторів, які займаються організацією екстремальних турів. Аналіз цих джерел дозволив отримати комплексне уявлення про стан та перспективи розвитку екстремального туризму як в Україні, так і в європейських країнах.

Елементи наукової новизни роботи "Розвиток екстремальних видів туризму в Україні та країнах Європи" полягають у комплексному підході до аналізу розвитку цього туристичного сегменту, що включає порівняльний аналіз регіональних особливостей та тенденцій, а також виявлення унікальних факторів, що сприяють зростанню популярності екстремального туризму. Вперше проведено детальне дослідження інфраструктурних і безпекових аспектів екстремального туризму з акцентом на адаптацію міжнародного досвіду для українських реалій. Також запропоновані практичні рекомендації щодо вдосконалення організації екстремальних турів, що враховують сучасні тенденції та специфічні потреби туристів, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність України на міжнародному туристичному ринку.

Практичне значення роботи полягає у визначенні ефективних стратегій і рекомендацій для розвитку цього сегмента туризму. Дослідження допомагає туристичним операторам та агентствам зрозуміти сучасні тенденції і потреби ринку, розробити нові пропозиції для екстремальних туристів, а також підвищити конкурентоспроможність своїх послуг. Крім того, результати роботи можуть бути використані для вдосконалення нормативно-правової бази і підвищення рівня безпеки у сфері екстремального туризму, сприяючи тим самим зростанню туристичного потоку і економічному розвитку регіонів.

Апробація результатів дослідження на тему «Сучасні тенденції розвитку екстремального туризму на турринку» здійснена шляхом обговорення її основних положень на попередньому захисті на кафедрі туризму та готельно-ресторанної справи, а також через оприлюднення її окремих положень на студентській науковій конференції навесні 2024 р.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та 11 додатків. Загальний обсяг роботи складає 80 сторінок, з них – 71 сторінка друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Визначення сутності екстремального туризму та його розвиток.

Сектор туризму стрімко розвивається та поширюється, в наслідок чого з кожним днем з'являється все більше нових можливостей. Триває велика світова конкуренція за залучення потенційних клієнтів, відвідувачів, що призводить до появи різноманітних і незвичайних видів туристичних пропозицій. Ці інноваційні конфігурації туризму стають альтернативою звичним видам туристичної діяльності та сприяють формуванню нового сегменту на ринку туристичних послуг, максимально залучаючи подорожуючих громадян. В останні роки, в даній сфері появилася особлива тенденція, що набувала все більшої популярності і відкидала вітчизняні види туризму на задній план. Ця тенденція відома як екстремальний туризм і вабить «подорожуючу особу» до нових викликів і пригод.

На сьогоднішній день екстремальний туризм вважається перспективним напрямком сучасності, задля активного відпочинку та розваг. Від початку XXI століття більшість жителів нашої планети, а перш за все ті, хто має високий економічний рівень, хотіли відчувати нові емоції, насичені враження. Перемагаючи природні виклики та створюючи собі комфортне життя, особа враз відчула відсутність адреналіну. У сучасному світі, де гіперурбанізація стає характерною рисою багатьох промислово розвинених країн, люди все частіше відчують віддаленість від природи. Це, разом із невгамовним бажанням людства робити нові відкриття та досліджувати невідоме, сприяє зростаючій популярності екстремального туризму, який завжди приваблює своїх прихильників.

Зазвичай екстремальний туризм включає в себе незвичайні та виняткові вчинки, які виходять за рамки нормального і стабільного життя. Цей вид туризму може бути пов'язаний з високою летальною небезпекою та постійними

ушкодженнями. Він також випробовує силові, духовні та емоційні здібності споживачів, пропонуючи взамін вільні почуття, переборювання фобій та страхів, відчуття нереальних, яскравих емоцій, і найголовніше в даному туризмі це адреналін. Це шалене бажання спробувати себе, подолати страх, небезпеку, перешкоди.

Галузь туризму безвідривно еволюціонує та вдосконалюється, пропонуючи різноманітні нові послуги для подорожуючих, особливо для молоді, яка вже відчуває нудьгу від постійних форм туризму. Більшості молодих туристів не цікавий пасивний, спокійний відпочинок, а якраз навпаки, їх захоплює активний, сповнений пригодами та яскравими емоціями відпочинок, подолуючи гірські річки, досліджуючи небезпечні печери, завойовуючи води океанів і морів, вивчаючи небо за допомогою різноманітних пристроїв та навіть відправляючись на космічні подорожі протягом декількох днів[12].

На глобальних платформах туристичних послуг спостерігається високий попит на екстремальний туризм, що робить його одним з найбільш затребуваних способів відпочинку. Розробка умов для занять відмінними формами екстремального туризму не вимагає великих матеріальних вкладень, що дозволяє передбачити можливість зростання оферів для енергійних подорожей протягом року.

В сучасний час багато туристичних компаній акцентують увагу саме на екстремальному туризмі. Важливо підкреслити, що визначення рівня складності екстремального туризму є індивідуальним для будь-якого клієнта, залежно від його практики, жаги та психофізіологічних особливостей, які відгукуються на мотивування обрати саме цей вид відпочинку. Серед різноманітних форм активного туризму базуються подорожі, розваги, відпочинок та спорт, які включають вагоме фізичне навантаження, і, отже, можуть бути недоступні для всіх категорій туристів. Екстремальні види туризму здатні навантажувати як фізично, так і психологічно.

Однак важливо зауважити, що екстремальний туризм може бути реалізований тільки за присутності спеціалізованих ресурсів – природних

об'єктів або штучних споруд, які потрібно перемагати. Прогрес такого виду туризму вимагає виявлення особистих ресурсів та визначення новітніх місцевостей з великими здібностями для окремих видів екстремальних подорожей. Інтеграція техногенних об'єктів у ресурсний фонд екстремального туризму розкриває перспективи для розширення його територій, що не обмежуються тільки природними виглядами. Діяльність людей спричинила створення численних техногенних ландшафтів, які у своїй складності та різноманітності можуть зрівнятися з природним об'єктами, та навіть інколи перевищувати їх. Враховуючи їх унікальні характеристики, техногенні ландшафти можуть стати майбутніми, потенційними локаціями для екстремального туризму [5].

Екстремальний туризм виник на основі спортивного туризму, де змагання відбуваються на маршрутах з подоланням природних перешкод, таких як перевали, вершини, пороги, каньйони і печери, а також на визначених дистанціях у природному та штучному рельєфі. Проте, для більшості ці системність та категорійність, позичені зі спорту, не були привабливими, і тому виникла тенденція до некатегорійного, нерегламентованого та незалежного спортивно-екстремального та екстремального туризму [12].

Важливо зазначити, що наразі не існує конкретного визначення поняття “екстремальний туризм”, тому я проаналізувала свідчення даного поняття, які були дослідженні науковцями (табл. 1.1.).

Таблиця 1.1.

Визначення «Екстремальний туризм»

Автор	Визначення
М. Кляп	Екстремальний туризм – різновид туризму, який пов'язаний із певним ступенем ризику [3]
С. Фокін	Екстремальний туризм – види подорожей, що значно перевищують нормативні вимоги класифікатора

	спортивних подорожей, а також форми діяльності з підвищеним ризиком, які здійснюються під час спортивних походів або спеціалізованих змагань [4]
В. Казаков	Екстремальний туризм – це різновид туризму, який передбачає відвідування різноманітних природних або техногенних об’єктів, що несуть певний ризик для здоров’я людини [5]
В. Притков, А. Жердьов	Екстремальний туризм – це вид туризму, який об’єднує подорожі, що пов’язані з активними способами пересування і відпочинку на природі та найвищим ризиком для життя [6]
В. Абрамов	Екстремальний туризм – це різновид спортивного туризму, здійснення якого потребує спеціальних навичок, знань, техніки й екіпірування, пов’язаний з у край граничними фізично-психічними можливостями людського організму в умовах чітко встановленого ризику, рівень допустимості якого визначається мінімальною ймовірністю заподіяння школи життю або здоров’ю туриста, в результаті чого людина отримує позитивний адреналін і незабутні враження [7]

Висновок з даного аналізу свідчить, що “екстремальний туризм” є формою активного відпочинку, яка передбачає відвідування природних або штучно створених об’єктів, пов’язаних із певним ризиком для туриста, та вимагає конкретної підготовки. Під час такого відпочинку відбувається мобілізація фізичних та психологічних резервів особи, що призводить до отримання позитивного адреналіну, емоцій та незабутніх вражень.

Однак цей тип туризму все більше привертає увагу громадськості, стаючи популярним серед широкого кола людей. З правильним підходом, розвиток

екстремального туризму може сприяти зростанню внутрішнього та міжнародного туризму, при умові вдалої маркетингової політики та ефективної рекламної діяльності на міжнародному ринку. Це допоможе збільшити доходи бюджету та підвищити популярність країни та регіону в світовому туристичному сегменті. Ключовим чинником для успішного розвитку цього типу туризму є висока якість та безпека надання послуг.

1.2. Тенденції розвитку екстремальних видів туризму в світі.

Екстремальний туризм демонструє значний прогрес у регіонах Європи, Східної Азії та Північної Америки. Жителі цих частин світу, особливо в Північній Америці, часто розглядають такі різновиди туризму як одні з найулюбленіших форм активності. Високий рівень доходів у цих регіонах дозволяє більшості зацікавлених осіб залучатися до екстремальних видів туризму.

Сценарії екстремального туру дуже різноманітні: від сніжних Альп та спекотних пустель до водної подорожі по Амазонці. Можна підкреслити прагнення до максимально можливого комфорту, ступінь якого залежить від сценарію і маршруту. Умови пригодницьких турів це: гарне спорядження, якісне харчування, гігієна і повна безпека учасників. Учасник, допущений до проходження маршруту, обов'язково повинен мати страховку.

Важливу роль у цьому процесі відіграють Карибські острови, які залучають гостей своєю екзотичністю. Важлива особливість екстремальних видів туризму за кордоном полягає в тому, що внутрішньо регіональні поїздки, головним чином в сусідні країни, переважають над міжрегіональними. Лише в Південній Азії виїзний туризм домінують над міжрегіональними поїздками. Перспективна тенденція в цих регіонах світу відображена в появі нових місць як штучного походження, так і природного. Такі країни як Таїланд, Індонезія, Еквадор розвивають на високому рівні тури на виживання, де турист на

добровільних засадах відправляється в джунглі, тропіки або в інші незвичні природні умови з метою виживання. В США, Канаді, європейських країнах, Індії, Китаю, Австралії багато людей із задоволенням проводять активно своє дозвілля, незважаючи на потенційну небезпеку для життя і здоров'я. [8]

Екстремальний туризм включає такі активності, як каньйонінг, виживання в екстремальних умовах, рафтинг, офф-роуд ралі (спуск на авто, мотоциклах, велосипедах), банджі-джампінг (включаючи стрибки з гелікоптера), політ на бойових літаках, так званий "темний туризм" (відвідування місць, пов'язаних зі смертю, таких як концтабори, склепи, катакомби чи "поля смерті" в Камбоджі), а також деякі види лижного спорту. Деякі напрямки цього виду туризму включають регіони з екстремальними умовами, такі як Сибір (подорожі по бездоріжжю), територія відчуження навколо Чорнобильської АЕС, Чилі (банджі-джампінг до активних вулканів), Філіппіни (спостереження за активними вулканами), Флорида (занурення серед акул), а також такі країни, як Ірак і Сирія (військовий туризм).

Прогрес у сфері екстремального туризму залежить від присутності унікальних природних або штучно створених об'єктів, що вимагають подолання. Ось деякі з найбільш обіцяючих напрямків цього виду туризму [2].

(рис. 1.1) Основні напрямки екстремального туризму.

1. Екстремальний водний туризм

- Каньйонінг - це активність, розроблена досвідченими туристами, які захоплюються альпінізмом, каякінгом та скелелазінням. Вона включає в себе тривале і напружене піднімання зі спеціальним обладнанням через вузькі і круті гірські ривчаки (що пояснює назву «каньйон»), завершуючись водоспадом і ставком у його основі. Протягом шляху учасник повинен обходити виступаючі камені та валуни у потоці та спускатися з кам'яних порогів.
- Гідроспідінг (Hydrospeeding) - це вид екстремального водного спорту, який полягає в спуску по швидкісній річці на спеціальному плавальному засобі, відомому як гідроспід або ріверборд. Це досить мала плаваюча дошка, на якій спортсмен лежить на животі, тримаючись руками за кермо, і керує своїм рухом, використовуючи плавники на ногах для маневрування та підтримки швидкості.
- Каное на бурхливій воді (відоме також як каное-сплав) - це вид водного спорту, який полягає в подоланні швидкоплинних річкових відрізків на каное або каяку. Цей вид активності включає сплав по річках з різними рівнями труднощів - від легких ділянок з невеликими швидкоплинними ділянками до екстремальних порогів і водоспадів. Учасники використовують спеціальні техніки веслування та маневрування, щоб безпечно подолати перешкоди та течії, викликані природними особливостями річки, такими як камені, валуни та вузькі проходи.
- Фрідайвінг (від англ. freediving) - це вид підводного спорту, що полягає у зануренні під воду без використання дихальних апаратів, тобто на утриманні дихання. Фрідайвери прагнуть досягти максимальної глибини, затримати дихання на найтриваліший час або подолати найбільшу відстань під водою, використовуючи лише свої фізичні та психологічні здібності. Фрідайвінг включає в себе кілька дисциплін, таких як статичне апное (утримання дихання на місці), динамічне апное (плавання під водою на відстань) та занурення на глибину.

- Дайвінг (від англ. diving) - це вид підводного спорту або розваги, який включає занурення під воду з використанням спеціального обладнання, такого як акваланг або інші дихальні апарати, що дозволяють дихати під водою. Дайвери можуть досліджувати підводний світ, спостерігати за морськими тваринами, кораловими рифами, затонулими кораблями та іншими підводними об'єктами. Серед популярних видів дайвінгу можна виділити відкритий дайвінг, технічний дайвінг, печерний дайвінг тощо.
- Кайтбординг (від англ. kitesurfing або kiteboarding) - це вид водного спорту, який поєднує в собі елементи серфінгу, віндсерфінгу та парашутного спорту. Учасники керують великим повітряним змієм (кайтом), який приводить у рух дошку на якій стоїть спортсмен. Кайтбординг дозволяє виконувати різноманітні трюки, стрибки, підніматися високо над водою, а також розвивати велику швидкість.
- Вейкбординг (від англ. wakeboarding) - це водний вид спорту, в якому спортсмен стоїть на спеціальній дошці (вейкборд) і катається по водній поверхні, виконуючи різноманітні трюки та стрибки. Вейкбордист кріпиться до дошки спеціальними ботами і тягнеться за катером або канатною дорогою (вейкпарк), яка забезпечує йому необхідну швидкість. Вейкбординг поєднує елементи водного лижування, сноубордінгу та серфінгу, а також має свої унікальні техніки та стиль.
- Віндсерфінг (від англ. windsurfing) - це водний вид спорту, який поєднує елементи серфінгу та вітрильного спорту. Учасник, званий віндсерфером, стоїть на спеціальній дошці з прикріпленим до неї вітрилом і використовує силу вітру для руху по водній поверхні. Віндсерфер керує вітрилом і дошкою, змінюючи напрямок та швидкість руху, а також виконуючи різноманітні маневри та трюки [9].

2. Екстремальний наземний туризм

- Пригодницькі перегони (від англ. adventure racing) - це багатодисциплінарний вид спорту, який поєднує в собі різноманітні активності, такі як біг по пересіченій місцевості, велосипедний спорт,

каное, орієнтування, скелелазіння та інші завдання на виживання. Учасники змагаються в командах, подолаючи визначений маршрут, який може тривати від кількох годин до кількох днів, без попереднього ознайомлення з місцевістю та умовами змагань. Пригодницькі перегони вимагають від учасників не тільки фізичної витривалості, але й навичок стратегічного планування, командної роботи та вміння приймати рішення в екстремальних умовах.

- Сходження - це процес піднімання на певну висоту, який часто використовується у контексті альпінізму, гірського туризму або скелелазіння. Воно передбачає подолання певної висоти шляхом пішого пересування, використання спеціального обладнання, технік та навичок для безпечного та ефективного досягнення вершини гори, скелі або іншого піднесення.
- Спелеологія - це наука, яка вивчає печери, їхнє походження, структуру, формування, мікроклімат, гідрологію, геологію, біологію, археологію та історію. Вона також включає в себе дослідження та картографування печер, вивчення в них живих організмів та збереження печерного середовища. Спелеологія поєднує елементи різних наук і часто вимагає від дослідників певних навичок альпінізму та скелелазіння для доступу до важкодоступних печер.
- Бейс-джампінг (від англ. BASE jumping) - це екстремальний вид спорту, який полягає у стрибках з високих об'єктів, таких як будівлі (Building), антени (Antenna), мости (Span) та природні утворення, наприклад, скелі (Earth), з використанням парашута або костюма-крила для контролю польоту та безпечної посадки. Скорочення "BASE" є акронімом, що вказує на чотири категорії об'єктів, з яких здійснюють стрибки. Бейс-джампінг вважається одним з найнебезпечніших видів спорту через високий ризик травм та летальних випадків.
- Банджі-джампінг (від англ. bungee jumping) - це екстремальний вид розваги, який полягає у стрибку з великої висоти з прив'язаним до ніг

еластичним канатом, зазвичай з моста, вежі або природної споруди. Стрибун відчуває вільне падіння, а потім різкі коливання, коли канат розтягується до максимуму та звужується.

- **Jumping dream** – сутність даного виду туризму полягає в стрибку між двома високими будівлями, скелями або через яр. Важливо зазначити, що такі дії несуть високий рівень ризику і повинні виконуватися лише досвідченими спортсменами з відповідною підготовкою та забезпеченням безпеки.
- **Катання на гірському велосипеді (mountain biking або МТВ)** - це вид спорту та активного відпочинку, який передбачає їзду на спеціалізованих велосипедах, призначених для пересіченої місцевості та гірських стежок. Він включає в себе різноманітні стилі та дисципліни, такі як крос-кантрі, даунхілл, ендуро, трейл-райдинг та інші.
- **Мотокрос (від англ. motocross)** - це вид мотоспорту, який включає гонки на спеціалізованих мотоциклах по пересіченій місцевості на спеціально підготовлених трасах з перешкодами, такими як горби, вибоїни та стрибки. Мотокрос є популярним видом мотоспорту в багатьох країнах світу і часто проводиться на національних та міжнародних змаганнях.
- **Паркур (від франц. parkour)** - це фізична дисципліна та міський спорт, який полягає в ефективному та швидкому переміщенні від одного пункту до іншого, долаючи різноманітні перешкоди у міському або природному середовищі. Паркуристи використовують такі техніки, як стрибки, перекиди, лазіння та біг, щоб подолати стіни, паркани, сходи, перила та інші перешкоди. Паркур наголошує на гнучкості, силі, координації та креативності у використанні міського ландшафту. Цей вид активності також має філософську складову, яка акцентує на особистісному розвитку та самопізнанні через фізичні виклики.
- **Маунтінбординг (від англ. mountainboarding)**, також відомий як диртбординг або алтінг, - це вид спорту, який поєднує в собі елементи сноубордингу, скейтбордингу та мотокросу. Спортсмени катаються на

спеціальній дошці з колесами (маунтінборді), яка дозволяє їм спускатися по пересіченій місцевості, такій як пагорби, гори та спеціально обладнані траси. Маунтінборди оснащені гальмівною системою та підвіскою, що забезпечує кращий контроль та амортизацію під час їзди.

- **Пейнтбол** - це командний спортивно-розважальний захід, у якому гравці використовують спеціальні пневматичні маркери (пейнтбольні гармати) для стрільби кольоровими кульками з гелатинової оболонки, наповненими фарбою, по супротивникам. Мета гри зазвичай полягає в ураженні гравців протилежної команди, виконанні певних завдань або захопленні прапора. Пейнтбол використовується як для розваг, так і для тренування військових та правоохоронних органів. Гра вимагає від учасників стратегії, командної роботи та швидкої реакції.
- **Streetluge** (від англ. street - вулиця і luge - санчата) - це екстремальний вид спорту, який полягає в спуску на спеціальних санчатах по асфальтованих дорогах або спеціально обладнаних трасах. Учасники лежать на спині на санчатах, ногами вперед, і керують за допомогою нахилів тіла та спеціальних гальм. Streetluge часто включає елементи гонок та трюків.
- **Скі-альпінізм** (від франц. ski alpinisme) - це вид зимового спорту та гірського туризму, що поєднує в собі лижний спорт і альпінізм. Учасники подолають гірські маршрути на лижах, використовуючи спеціальне обладнання для підйому вгору по схилам і спуску з них. Скі-альпінізм вимагає від спортсменів високої фізичної підготовки, досвіду катання на лижах у різних снігових умовах та знань з альпінізму для безпечного пересування в горах [9].

3. Екстремальний екзотичний туризм

- **Тури з метою шукання скарбів (treasure hunting tours)** - це вид туристичної активності, під час якої учасники вирушають у пошуки прихованих або втрачених скарбів. Це можуть бути групові або індивідуальні подорожі, під час яких туристи досліджують історичні місця, старовинні руїни, затонулі кораблі або інші локації, де, за легендами або історичними

свідченнями, можуть бути заховані цінності. Цей вид туризму може включати елементи пригод, археологічних досліджень, розв'язування головоломок та використання спеціального обладнання для пошуку металу або підводних досліджень. Такі тури спрямовані на любителів історії, пригод та містики.

- Джайлоо-туризм - це вид екотуризму, який передбачає відвідування гірських лук (джайлоо) у Центральній Азії, зокрема в Киргизстані, де місцеві кочівники ведуть традиційний спосіб життя, пасучи худобу влітку. Туристи мають можливість зануритися в культуру та побут кочових народів, жити в юртах, спробувати національну кухню, навчитися виготовляти традиційні ремесла та насолодитися неповторною природою гірських регіонів. Джайлоо-туризм сприяє збереженню культурної спадщини та сталому розвитку місцевих громад.
- Агротуризм - це вид туризму, який передбачає відвідування сільськогосподарських господарств, ферм або сільських територій з метою ознайомлення зі способом життя місцевих жителів, традиціями, культурою та аграрною діяльністю. Агротуризм надає можливість туристам проживати у сільській місцевості, брати участь у сільськогосподарських роботах, спробувати місцеву їжу та напої, а також насолоджуватися природою та спокійним сільським життям.
- Кайтсерфінг (від англ. kitesurfing) - це вид водного спорту, який поєднує елементи серфінгу, віндсерфінгу та парашутного спорту. Учасник керує великим повітряним змієм (кайтом), який тягне його на спеціальній дошці по поверхні води. Кайтсерфінг дозволяє виконувати стрибки, трюки та швидкісні маневри на воді, використовуючи силу вітру [9].

4. Екстремальний повітряний туризм

- Парапланеризм - це вид спорту та активного відпочинку, що полягає у польотах на параплані, легкому та гнучкому крилі без жорсткої конструкції. Пілот параплану використовує спеціальне сидіння (підвісну систему), яке прикріплене до крила за допомогою строп, і керує

парапланом, змінюючи форму крила та його нахил за допомогою ручних рульових строп. Парапланеризм дозволяє виконувати довготривалі польоти на значні відстані, використовуючи підйомні потоки повітря.

- Стрибки з парашутом - це екстремальний вид спорту та активного відпочинку, який полягає у виконанні стрибка з літака або іншого аеродинамічного апарату з використанням парашута для безпечної посадки на землю. Стрибки з парашутом можуть включати різні дисципліни, такі як акробатичне падіння (фріфлай), формаційні стрибки, стрибки на точність посадки та інші.
- Skysurfing - це екстремальний вид спорту, який поєднує стрибки з парашутом та акробатику на спеціальній дошці, прикріпленій до ніг стрибуну. Спортсмени виконують різноманітні трюки та обертання під час вільного падіння, перш ніж розкрити парашут для безпечної посадки.
- Дельтапланеризм - це вид спорту та активного відпочинку, що передбачає польоти на дельтаплані - легкому та гнучкому літальному апараті без мотора, який має крило у формі дельти або трикутника. Пілот дельтаплану керує апаратом, змінюючи своє положення відносно центру ваги, для маневрування та контролю польоту.
- Повітряні кулі - це літальні апарати, які підіймаються в повітря завдяки використанню гарячого повітря або газу, що має меншу щільність, ніж навколишнє атмосферне повітря. Традиційно повітряні кулі складаються з оболонки, яка наповнюється гарячим повітрям або газом, та гондоли або кошика, де розміщуються пасажири та пілот. Польоти на повітряних кулях використовуються як для рекреаційних цілей, так і для спортивних змагань, наукових досліджень та рекламних акцій. Управління повітряною кулею обмежене і залежить від напрямку вітру, а висоту польоту регулюють за допомогою регулювання температури повітря всередині оболонки [9].

Зазвичай більшості подорожуючих людей подобається відпочивати на морському узбережжі, валятися на пісочку, купатися в солоному морі. Іншим

туристам більш притаманний рухливий та екстремальний відпочинок. Саме для таких шукачів пригод туристичні агенції створюють та реалізують спеціалізовані, екскурсійні та експедиційні тури у екстремальні місця. Однією із родзинок цієї галузі туризму є те, що туристичні бізнеси спеціалізуються на конкретному виді активного відпочинку, що в свою чергу дозволяє бути експертом та кваліфікованим спеціалістом в даній сфері. Більше того компанії що пропонують екстремальний туризм, зазвичай фокусуються або на послугах в межах України, або на організації міжнародних маршрутів.

Таким чином, з огляду на широкий спектр функцій, галузь активного, пригодницького туризму із елементами ризику має все, що потрібно для організації екстремальних турів, із урахуванням потреб та бажань потенційних клієнтів. Рівень задоволення даних особистостей визначає соціокультурну ефективність екстремального туризму як сфери життєдіяльності людини.

1.3. Історичні етапи розвитку екстремального туризму

У минулому первісні люди займалися полюванням, війнами та боротьбою за виживання, просто намагалися вижити. Але для успішного повернення з полювання, із гарною здобиччю, важливо було мати сильне фізичне здоров'я та бути сміливим і відважним. Природа, на той момент, виступала їхнім навчальним полем, де вони навчалися бігати, метати, орієнтуватися у місцевості, вивчали методи розставлення міток, для того щоб можна було повернутися додому та використовували різноманітні навички для виживання.

З історичним прогресом цивілізації заснували урочисті змагання, приурочені до вшанування богів. Наприклад, у стародавньому Вавилоні вже в четвертому тисячолітті до н.е. в, відбувалися схожі спортивні конкурси. Початок розвитку спортивної історії з епохи Стародавньої Греції, став більш очевидним та зрозумілим. Екстремальний туризм, як окрема форма туризму виник у ХІХ столітті, коли Томас Кук створив, та реалізував найпершу туристичну подорож на потязі з Лейстера до Лафборо, для своїх «друзів тверезості», а саме для 570

осіб, які були залежні від алкоголю та куріння. Його вважають не лише винахідником туризму і засновником першої туристичної фірми, а й особою, яка показала мальовничі краєвиди, прекрасні витвори природи та загалом всю красу нашої землі [16].

Зовсім нещодавно утворився самостійний напрямок екстремального туризму, чийм зародженням можна поставити загарбання європейцями Африку. Оскільки утворення вільних держав у цьому регіоні стало передумовою надійних подорожей для подорожуючих та зацікавлених екстремальним туризмом осіб, в даній місцевості. Тут туристи мали змогу перевірити свої здібності завдяки пустельним походам та підкоренням гірських вершин.

Основним стимулом для розвинення екстремального туризму стали соціально-психологічні вимоги подорожуючих, саме через умови сучасності та запитами потенційних споживачів 21 століття. За словами різних спеціалістів та робітників туристичного підприємства, проаналізовано, що з кожним роком туристичні вподобання та вимоги до створення подорожей змінюються, через те, що сучасні туристи стають більш обізнаними, завдяки своєму минулому досвіду із відпочинку.

Зазвичай, прогрес у сфері екстремального туризму відбувається за рахунок розвитку відпочинкової індустрії. Ще у минулому туроператори не надавали можливість відпочивати в крижаній печері, але поступом часу та прогресуванням туристичної галузі, такі варіанти відпочинку стали можливими.

Активний туризм продовжує бути ключовим елементом туристичної індустрії України, сприяючи підвищенню рівня здоров'я, розвитку фізичних можливостей, підвищення спортивної категорії, моральної стійкості та інтелектуальних здібностей особи через її участь у активних туристичних мандрівках, аматорських туристичних подорожах, в спортивних змаганнях і походах різної категорії та рівня складності [11].

Одночасно активний туризм у вигляді спортивних та аматорських видів є ключовою частиною традиційного туристичного бізнесу країни. Даний елемент допомагає розвивати та поширювати активні форми відпочинку, надаючи йому

економічні, пізнавальні, навчальні, рекреаційні та виховні функції. Розвиток активного туризму, який поєднує спортивні активності з відпочинком на природі, сприяє зростанню внутрішнього туризму через просування доступного та оперативного способу відпочинку. Це особливо важливо в умовах обмежених фінансових можливостей більшої кількості громадян, надаючи активному туризму соціально значущий серед потенційних громадських, комерційних, державних структур. Використання елементів спортивного туризму та зменшення витрат на інфраструктуру можуть зробити відпочинок більш доступним і економічно привабливим, порівняно з традиційними формами організації відпочинку в межах країни, за кордоном чи на міжнародному рівні [16].

У 1980-х роках прогрес енергійного туризму був під сильним впливом держави, яка встановлювала основні напрямки цієї сфери. Попри жорстке керування зі сторони колегії з туризму та екскурсій і обмежену роль громадськості, активний туризм продовжував розвиватися завдяки постійній фінансовій підтримці.

На зламі 1980-х і 1990-х років сталася кардинальна зміна в підході до активного туризму. Держава відступила від своєї ролі як основного регулятора та фінансового мецената цієї сфери. Це призвело до того, що ініціативу у розвитку активного туризму перехопили громадські організації, спортивні федерації та туристичні асоціації. Проте, відхід держави з цієї сфери та припинення фінансування спричинили значні труднощі. Без державної підтримки, розвиток активного туризму сповільнився, що призвело до зменшення його популярності серед населення [18].

У той час, коли активний туризм опинився на межі занепаду через відсутність державної підтримки, його вдалося врятувати завдяки ентузіазму відданих членів туристських федерацій і союзів. Незважаючи на брак фінансування, ці групи ентузіастів зуміли зберегти основи туристського руху, що дозволило утримати активний туризм від повного занепаду і забезпечило його виживання у скрутний час [17].

В даний час туристичні діячі в різних районах організували пошуки варіантів виходу з важких обставин шляхом поєднання соціальних і торгівельних зацікавленостей. Співпраця між фінансовими ресурсами та громадськими організаціями заснувала перші похвальні наслідки. Однак, обмежені торгівельні фінансові резерви, а також вразлива організаційна конструкція не дозволяли активному туризму поглиблюватися стабільно. Справжнє поживлення у розвитку екстремального туризму в районах стало помітно тільки тоді, коли до наявних ресурсів вдалося залучити додаткове державне фінансування.

Проаналізувавши ситуацію українського екстремального туризму в минулому столітті, а саме наприкінці 1990-х років., можна зробити такий висновок, що для майбутнього розвитку туризму та стабілізації стану потрібно об'єднати зусилля громадян країни у формуванні сильної публічної асоціації, яка стане лідером туристичного розвитку [18].

У вересні 2013 р., на Установчому з'їзді у Вінниці з урахуванням поточних обставин, з метою поліпшення стану прав, туристично-спортивна спільнота заснувала всеукраїнську громадську організацію – Федерацію спортивного туризму України. Основною метою цієї організації стала активна підтримка зростання престижу активного туризму та розвитку внутрішньої туристичної індустрії. Робота Федерації була спрямована на глибокий розвиток особистості, покращення здоров'я жителів, виховання здорового способу життя, а також на інтелектуальний і моральний розвиток українського населення. Був створений та затверджений план роботи Федерації екстремального туризму України на період 2013-2018 років, яка стала основою усіх зусиль Федерації. Більшість заходів, передбачених планом, були успішно реалізовані. В той самий час стало зрозуміло, що розвиток структури Федерації на рівні територіальних джерел, та створення необхідного нормативно-правового забезпечення для цієї діяльності, відкривають перед Федерацією широкі можливості для розвитку місцевих джерел, створення клубної мережі, секцій активного туризму у колективах

фізичної культури, а також забезпечення їх інформаційною, методичною та нормативно-правовою підтримкою [17].

Наразі у структурі Федерації найчисленнішими є комісії з:

- пішохідного туризму (22);
- гірського та водного туризму (19);
- велосипедного – (15);
- спелеологічного – (14);
- лижного – (12);
- вітрильного – (4).

Додатково, протягом початкових двох років роботи Федерації спостерігалось помітне збільшення кількості всеукраїнських та районних змагань із спортивного туризму [18].

Варто підкреслити, що останнім часом державні органи надають все більшу увагу екстремальному туризму, як ефективному інструменту залучення громадян до здорового способу життя. Отже, підводячи підсумки щодо активного туризму, протягом 2014-2018 років він не лише подолав кризовий етап, але ще здобув значної популярності в різних районах і в цілому в Україні.

Екстремальний туризм відзначається одним з найвищих рівнів популярності серед різноманітних форм відпочинку на міжнародному туристичному ринку. Зазвичай для розвитку інфраструктури, що дозволяє займатися різноманітним екстремальним туризмом, не потрібні великі грошові інвестиції. Це дозволяє припустити, що кількість пропозицій на екстремальний відпочинок, можуть зростати кілька разів протягом року.

Останніми роками в Україні спостерігається похвальний розвиток у галузі активного туризму. Серед основних тенденцій можна відзначити появу компетентних туроператорів, відкриття нових місць для енергійного відпочинку, створення точок оренди та обслуговування туристичного обладнання, а також розширення окремих, спеціальних місць для проживання.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ВИДІВ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПИ

2.1. Загальна характеристика екстремального туризму в Україні

Екстремальний вид відпочинку набував популярності вже давно, але лише останні 7-10 років в Україні він став окремим напрямком туризму. Це пов'язано з труднощами в організації такого виду відпочинку для людей з нашим менталітетом, а також з необхідністю набуття досвіду у створенні відповідних туристичних програм і розвитку інфраструктури. Завдяки правильним інвестиціям, рекламі, а також підтримки держави, традиційний екстремальний туризм зможе стабільно та успішно розвиватися не лише на українському, але й на європейському туристичному ринку.

Розвиток екстремального туризму в Україні є вагомим напрямком, оскільки дана сфера сприяє діяльності малих туристичних підприємств, які можуть реалізовуватися без великих фінансових вкладень. Вона, також, вважається перспективна для зацікавлення закордонного фінансування у великих масштабах та на короткотермінові періоди. Туристичні підприємства сприяють розвитку інших сфер економіки країни, таких як будівництво, торгівля, сільське господарство, виробництво товарів для народного споживання, зв'язок тощо. Цей бізнес зацікавлює підприємців за рахунок незначних початкових вкладень, прогресуючого попиту на туристичні послуги, високого рівня прибутковості та мінімального терміну окупності витрат.

В Україні активно прогресують різноманітні форми екстремального туризму, частина серед них вже набули значної популярності, в той час як інші лише починають набирати обертів [2].

В Україні водні види екстремального туризму відомі своєю популярністю, завдяки розвинутій мережі річок (Черемош, Тиса, Південний Буг, Прут тощо), озер і наявності Чорного та Азовського морів. Серед них найбільшим попитом користуються дайвінг, каякінг і рафтинг.

Дайвінг переважно популярний в Одесі та її області, вздовж узбережжя Чорного моря. До окупації Криму на півострові існувало близько п'ятдесяти дайв-центрів.

Україна не належить в топ найкращих світових місць, проте, в нашій країні є доволі прекрасні місця для аквалангістів та для занурення. Тут присутні води для початківців, а також для досвідчених дайверів. Наприклад:

- Одеський підводний музей – це унікальна арт-інсталяція, розташована на дні Чорного моря поблизу берегів Одеси. У цьому музеї відтворено підводне місто з різноманітними скульптурами та артефактами, які створюють неймовірну атмосферу для дайвінгу. Музей привертає як початківців, так і досвідчених дайверів, які шукають нові враження та відчуття.
- Острів Зміїний - це унікальне природне місце, розташоване в Одеській області на півдні України. Це невеликий острів у Чорному морі, який славиться своєю дикою природою та унікальною флорою та фауною. Тут можна зустріти понад 50 видів риб, враховуючи тих, що занесені до Червоної книги. Острів приваблює туристів своєю віддаленістю від цивілізації і можливістю провести час в тиші та спокої, насолоджуючись природними красами. Неподалік від острова розташовані кілька затонулих суден, серед яких есмінець "Лейтенант Зацаренний" і підводний човен [35].
- Світязь - одне з Шацьких озер, що знаходяться в Шацькому національному природному парку, його максимальна глибина сягає 58 метрів. Це одне з найбільших і найглибших озер в цьому регіоні, відоме своєю кришталево чистою водою та живописними пейзажами. Озеро Світязь є популярним місцем для відпочинку та туризму, зокрема для купання, човноплавства і відпочинку на природі. Тут діє школа дайвінгу, завдяки чому, можна побачити різні види риб, наприклад, вугрів та щуку. Також під час занурення можна оглянути уламки кораблів та жовто-блакитний глобус.

- Малинський кар'єр у Житомирській області є одним з найвідоміших місць для дайвінгу в Україні. Озеро, утворене на місці колишнього кар'єру, де спеціально затопили кілька статуй та мотоцикл, має досить велику глибину - до 40 метрів. Вода в кар'єрі дуже прозора, завдяки чому дайвери можуть бачити велику відстань навколо себе. Він приваблює дайверів своєю різноманітністю підводного рельєфу та багатим підводним світом. Тут можна зустріти різні види риби, водорості, а також зуби акул, скатів, кістки та інше. Кар'єр також служить місцем проведення навчальних курсів з дайвінгу та тренувань для дайверів різного рівня підготовки.
- Соколівський кар'єр у Житомирській області також відомий як популярне місце для дайвінгу в Україні. Озеро утворилося на місці колишнього кар'єру і відоме своєю чистою водою та незвичайною красою підводного світу. Це гранітний кар'єр, який має глибину понад 100 метрів. Тут можна побачити затоплені автомобілі, різні види риби та багато інших цікавих організмів [35].

Каякінг також є досить популярним видом водного спорту та існують три його основні напрямки:

- морський (рекреаційний): спокійні сплави на різних водоймах;
- екстремальний: сплав по гірським річкам;
- експедиційний: один із різновидів водного туризму, який полягає в прогулянках на каяках;
- фрістайл: сплав по бурхливій воді з виконанням всіляких трюків («вал», «бочка» і т.д.);
- веслувальний слалом: сплав, під час якого змагаються на швидкість;
- кануполо: гра у водне поло на каяках;
- сквірт-каякінг: виконання трюків і фігур під водою, а також на поверхні води [36].

Для успішного каякінгу важливо володіти основами слалому та родео. На річках, таких як Дніпро, Десна та Південний Буг, можна знайти пункти слалому. Найпопулярнішим місцем для гребного слалому вважається річка Південний

Буг. Плейспоти – це місця, де можна навчитися робити родео на байдарках. Україна має лише декілька плейспотів, таких як бочки на річках Рось, Слух, Чорна Тиса та Брустурка. Однак, окрім цих невеликих плейспотів, у нас є місця, які відомі навіть за кордоном. Наприклад, неподалік від Харкова розташована Х-бочка - потужна та велика. Її можна знайти біля Зміївської ТЕС, але доступ туди обмежений і потребує попередньої згоди від керівництва електростанції. Найцікавіші місця які використовують для сплаву є річки Карпат та Південний Буг. Найкращою порою для проведення сплаву є рання весна, оскільки тане сніг і річки наповнюються водою [2].

Рафтинг - це найбільш улюблений вид активного відпочинку на воді в Україні. Це спуск по гірській річці на спеціальному плоті або каное. Виділяють кілька типів:

- Екстремальний: відбувається на бурхливих річках, де важливу роль відіграє спільна робота команди та досвід капітана. Змагання з рафтингу проводяться у всьому світі, включаючи такі дисципліни, як слалом і довгі перегони, спринт, паралельний спринт.

- Прогулянковий: менш вимогливий до фізичних зусиль, де важливу роль відіграє професіоналізм інструктора, який може забезпечити комфорт і відпочинок учасників.

- Комерційний: поєднує в собі екстремальний та прогулянковий стилі, популярний серед туристів, не вимагає великого досвіду або фізичних зусиль.

Під час сплавів використовуються три основні методи греблі:

- Гребля орними веслами, що монтується на спеціальній рамі, підходить для річок будь-якої складності.

- Каное без каркасу й кочет, що найкраще підходить для порожистих і бурхливих річок.

- Комбінований метод, коли веслярі з орними веслами отримують допомогу від каноїстів [37].

Сплавлення по річкам в Україні має великі перспективи через її розгалужену річкову мережу, яка створює прекрасні умови для рафтингу.

Виділяють 5 найпопулярніших регіонів для проведення даного виду відпочинку:

- Карпати (річки Чорна і Біла Тиса, Чорний і Білий Черемош, Прут);
- Рівнинна частина річки Дністер;
- Київщина (Десна, Рось);
- Житомирщина (річка Тетерів);
- Нижня частина річки Південний Буг.

Більшість маршрутів в Україні не є дуже складними, з порогами переважно 2-3 рівня складності. Лише маршрут від села Ямна до водоспаду Пробій в Карпатах вважається місцем із 4 рівнем складності [37].

Спелеотуризм є популярним в західній частині України, завдяки великому кількісному та якісному ресурсу печер. В країні нараховується двадцять печер, довжина яких перевищує 1,5 км, з найбільшою у світі гіпсовою печерою під назвою «Оптимістична» (довжина 260 км) та значними печерними масивами.

Природні підземні утворення найчастіше можна знайти у:

- Тернопільська область;
- Івано-Франківська область;
- Карпати;
- Львівська область;
- Автономна Республіка Крим.

Окрім цього в Україні існує значна кількість підземних монастирів та церков [38].

Спелеологія тісно пов'язана зі спелеостологією, проте в Україні остання лише починає набувати популярності. Спелеостологія включає дослідження підземних міських споруд, які залишаються недоступними для більшості людей. Україна має два центри цієї діяльності:

- Одеса (катакомби);
- Київ (штучні підземні споруди).

Також в Україні все більшої популярності набуває велотуризм. Україна має велику мережу велосипедних маршрутів, які пролягають через живописні

місця, історичні пам'ятки та національні парки. Деякі з найпопулярніших напрямків велотуризму в Україні включають західні регіони, такі як Карпати, з їхніми гірськими лісами та гірськими потоками, а також рівнинні райони, наприклад, вздовж річок Дніпро та Дунай, з їхніми великими просторами та мальовничими краєвидами. Велотуризм здебільшого асоціюється з появою гірського велосипеда - МТВ. Для початківців ініціаторів велоподорожей або навіть для досвідчених велосипедистів і професіоналів доступний найменший та найлегший маршрут, довжина якого складає близько 100 км із невеликими перепадами висоти, який можна подолати за 24 години. Проте навіть це може виявитися непростим завданням, особливо якщо це вперше [39].

Не менш популярний в Україні – лижний туризм та сноубординг. Найпопулярнішими гірськими регіонами вважаються Карпати та Кримські гори. Карпати відомі своїми засніженими гірськими вершинами та великою кількістю гірських курортів, таких як Буковель, Драгобрат та Славське. У Кримських горах є кілька гірських курортів, таких як Ай-Петрі та Чатир-Даг, які пропонують лижні траси з прекрасними видами на Чорне море та гори. Івано-Франківська область відзначається своєю відмінною придатністю для розвитку різноманітних зимових видів відпочинку. На її території функціонує понад 50 гірськолижних курортів, що ідеально підходять для лижного та сноубордичного спорту. Найбільш популярні гірські райони області, де можна зайнятися лижним спортом, включають місто Косів, села Шешори та Тюдів Косівського району; Поляницю (ТК “Буковель”), село Вишків Долинського району, селище Верховина та село Ільці Верховинського району; Яблуницю та Ворохту Яремчанської міської ради (дивись ДОДАТОК А)[40].

Скелелазіння в Україні знаходить своїх шанувальників серед любителів екстремальних видів активного відпочинку. У скелелазінні зазвичай використовуються постійні (статичні) точки опори, такі як гаки, які закріплені у скелі, у той час як в альпінізмі користуються тимчасовими точками страхування, наприклад, френди, закладки і т. д. Також, у відміну від скелелазіння, альпінізм дозволяє використання спеціальних інструментів та

додаткового спорядження для подолання маршруту, а не лише для страхування. Україна має численні гірські масиви та скельні утворення, які пропонують різні маршрути для скелелазіння. Найбільш популярними місцями для цього виду активності є Кримські гори, Карпати, околиці Києва, Житомира, Вінниці, Кам'янець-Подільського. У Житомирській області також проводять фестивалі скелелазіння [43].

Україна має потенціал для розвитку повітряних видів екстремального туризму. Міста, які можуть стати привабливими для цього виду відпочинку, включають Київ, Кам'янець-Подільський, Львів. Також українські Карпати та заповідник Асканія-Нова відкривають широкі можливості для повітряних пригод. Серед найбільш популярних видів повітряного екстремального туризму в Україні варто виділити парашутизм, роуп-джампінг, парапланеризм та польоти на повітряній кулі.

Стрибки з парашутом стали популярними приблизно 15 років назад. Україна має декілька місць, де можна випробувати цю захопливу активність, включаючи аеродроми та спеціалізовані центри по всій країні. Одним з найпопулярніших місць для стрибків з парашутом є аеродром "Чайка" у місті Умань, де можна відчути адреналін та насолодитися панорамним видом над Українською землею. Також популярні місця для стрибків з парашутом включають аеродроми в Києві, Харкові, Львові та інших містах.

Роуп-джампінг вважають одним з найбезпечніших видів стрибків з висоти. Це через велику кількість точок страхування та використання додаткових тросів, що рівномірно розподіляють навантаження під час стрибків, підвищуючи безпеку та унеможливаючи зриви. Україна має численні популярні місця для цього виду екстремальної діяльності. Наприклад, найвища точка України розташована у Запоріжжі, на трубі колишньої котельні, висотою 126 метрів. Також популярні місця включають для стрибків включають Гідропарк, Київ; Пішохідний міст на Подолі в Києві; Арочний міст, Запоріжжя; Іванівський міст, Миколаїв; ТЦ «Галерея Афіна», Одеса; заводу «Центролит» в Одеській області; водоспад Пробій у Яремче; «Арена-Львів» у Львові;

Адреналінова вежа в Буковелі; Міст Лань, що біжить в Кам'янець-Подільському; Південний міст у Дніпрі; труба в Первомайську, Харків; Роуп-джампінг з 13-поверхівки в Харкові (дивись ДОДАТОК Б) [44].

Парапланеризм в Україні - це захопливий вид спорту, що дарує можливість відчутти вітер у волоссі та побачити світ з висоти пташиного польоту. Цей вид авіаційного спорту відносно доступний, адже необхідне обладнання важить всього 15-20 кг і можна легко перевозити в багажнику легкового автомобіля, що дозволяє займатися парапланеризмом практично в будь-якому місці. Парапланеризм відкриває можливість оглядати гори, поля, річки та населені пункти з висоти пташиного польоту, що забезпечує відчуття вільності та незалежності, коли ти летиш відчеплений від кабіни чи салону. Україна має кілька популярних місць для парапланеризму, серед яких Київська область з Дельтадромом "Кругле Городище", що є ідеальним місцем для польотів, Вінницька область з високими берегами Дністра, що забезпечують стабільні льотні умови, та Донецька область з Крейдяним териконом біля Райгородка, Білокузьминівкою та Благодатним, а також містами Ямпіль, Кременне та Нагоряни [45].

Польоти на повітряній кулі доступні для звичайних туристів на численних фестивалях, які регулярно проходять в Україні. Їх дальність залежить від вітру, але в середньому становить 20-30 кілометрів. Місце посадки визначається погодними умовами. Два найпопулярніші міста для цього виду відпочинку в Україні - це Київ та Кам'янець-Подільський. Також на повітряних кулях можна покататися у Львові (з видом на обласні замки), Дніпрі (над околицями міст Дніпро, Кам'янське, Кривий Ріг та ін.), Одесі (пролітаючи над Хаджибейським лиманом). Наприклад, у Кам'янці-Подільському щорічно у травні відбувається "Фестиваль повітряних куль", який завжди привертає увагу численних любителів екстремальних вражень та незабутніх пригод (дивись ДОДАТОК В)[47].

Найбільш незвичайним видом екстремального туризму вважаються екскурсії в зоні відчуження ЧАЕС. Є група туристів, яким цікаво подивитися на

покинуте місто Прип'ять, а іншим важливіше перевірити реалістичність подій, які були відображені у серіалі «Чорнобиль. Зона відчуження», також значну цікавість до даного туризму підвищила гра «S.T.A.L.K.E.R». Зазвичай кількість туристів сягає позначки 50 тисяч, з яких дві третини – це іноземні туристи [48].

У зв'язку з повномасштабною війною росії проти України, яка почалась 24.02.2022 року, більше 14 мільйонів українців не маючи вибору залишили свої домівки та виїхали із рідних місць. З них більше 5 мільйонів виїхали за кордон. Ця ситуація призвела до практичного зникнення туризму в Україні. Багато людей, які раніше не подорожували часто або взагалі не мали туристичного досвіду, були вимушені переїхати, деякі вперше в житті. Ці переїзди не можна вважати туризмом у звичайному розумінні, проте вони дозволили людям дослідити нові місця, спробувати іншу кухню, вивчити іншу культуру, що розширило їх світове бачення і допомогло краще зрозуміти себе у світі. Це збагачує внутрішньо та може стимулювати подальше подорожування цих людей після закінчення війни, коли вони перестануть боятися їздити за межі своєї країни [29].

Майбутнє вітчизняного туризму обіцяє бути перспективним, оскільки Україна має значний потенціал для розвитку цієї галузі. Країна приваблює туристів зручним розташуванням, великими природними та рекреаційними ресурсами, сприятливим кліматом, розвиненою інфраструктурою, багатою історико-культурною спадщиною, а також комфортними зонами для різних форм відпочинку.

Ключовим фактором, що буде характеризувати наступні етапи розвитку туризму в Україні, стане акцент на створенні та реалізації «українського туристичного бренду». Метою розвитку туристичної галузі в Україні є створення конкурентоспроможного туристичного продукту, який максимально задовольнятиме потреби туристів, сприятиме комплексному розвитку регіонів та їх соціально-економічним інтересам, зберігаючи екологічну рівновагу та історико-культурне середовище [20].

2.2. Загальна характеристика екстремального туризму в країнах Європи

Сучасна Європа складається з 44 незалежних країн, які мають величезний потенціал у сфері туризму та найвищі показники туристичних прибутків. За даними Всесвітньої туристичної організації на 2019 рік, до початку пандемії коронавірусу, у Європі відпочили 744 млн мандрівників. Це було найбільше серед усіх регіонів світу, де Америку відвідало 219 млн мандрівників, Азійсько-Тихоокеанський регіон – 362 млн, Африку – 70 млн, а Близький Схід – 65 млн. Половина з перших десяти найбільш відвідуваних країн світу є європейськими, а саме Франція, Іспанія, Італія, Німеччина, Велика Британія – мають найбільший дохід із туристичного бізнесу [49].

За інформацією Асоціації торгівлі екстремальними подорожами, Європа виступає єдиним ринком збуту для компаній екстремального туризму в Африці – 43%, в Азії – 30%. Південна Америка отримує дохід переважно від північноамериканських туристів – 54%, а також від європейців – 33%. В Європі близько 60% мандрівників-авантюристів є європейськими туристами. Екстремальний туризм значно сприяє місцевій економіці завдяки тому, що близько двох третин коштів, витрачених на подорожі, залишаються на території, орієнтовно 350 євро в день/туриста.

Хоча частка Європи у світовому туризмі за останні десятиліття поступово зменшується, вона все ще залишається провідним туристичним регіоном світу. Це ми можемо побачити на рисунку 2.1

Рис. 2.1. Туристичні подорожі.

На основі дослідження 303 європейських туроператорів, що працюють у країнах, що розвиваються, виявлено, що 80% з них були активні на ринку екстремального туризму, що пропонує послуги хоча б на одному з нішевих ринків (рис. 2.2). Детальніше, найбільш важливим нішевим ринком у цьому сегменті є спостереження за дикою природою. Другим за величиною був ринок піших прогулянок – 46%, за ним йшли екотуризм – 39% і спостереження за птахами – 34%. Варто відзначити, що ринок м'яких екстремальних заходів значно перевищує ринок жорстких та туристичний ринок SAVE [50].

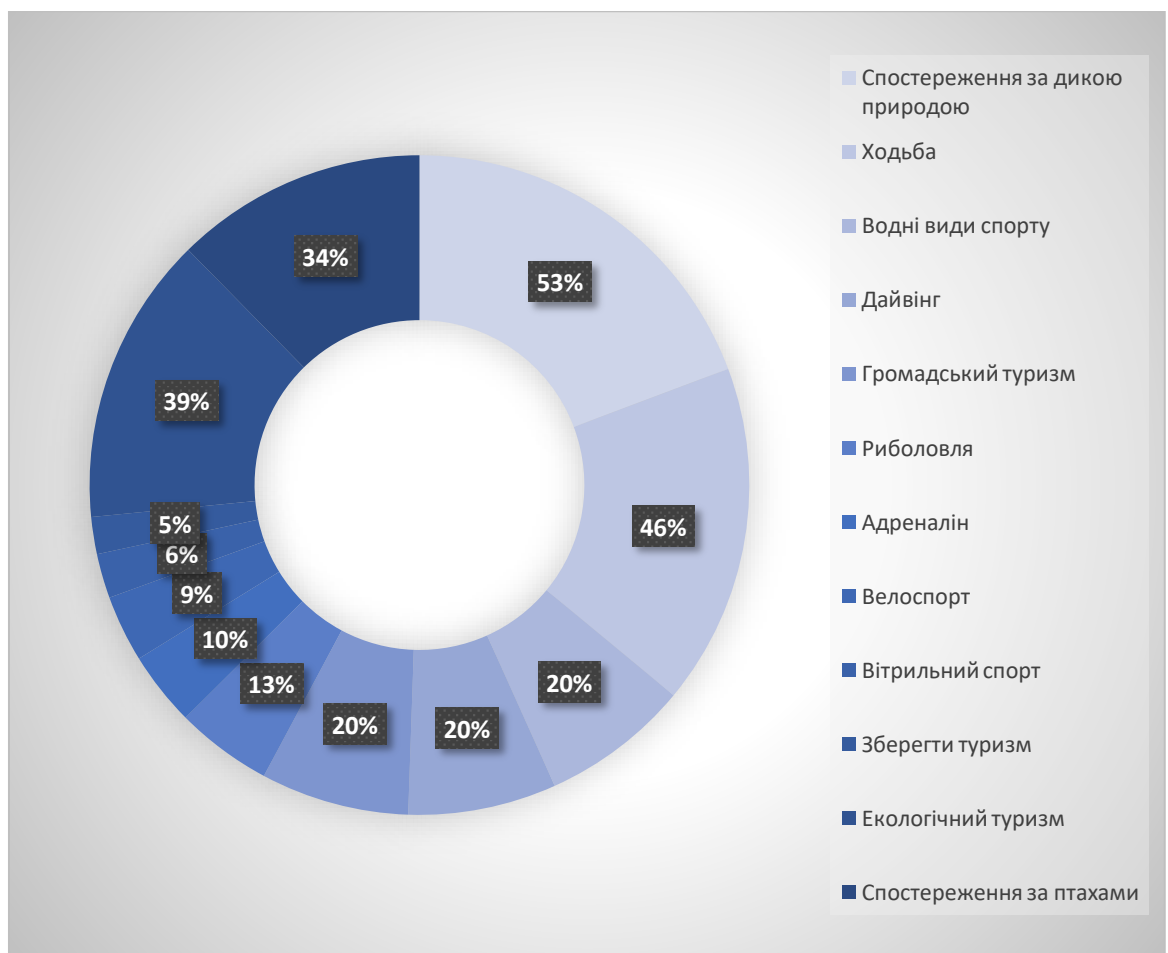

Рисунок 2.2. Відсоток європейських туроператорів, які пропонують послуги в діяльності екстремального туризму.

Отже, з даної інформації можемо зробити висновки, що найбільш популярним видом туристичної діяльності було – спостереження за дикою природою.

Велика Британія, Німеччина, Нідерланди, Швеція, Іспанія та Італія – це країни, які користуються великим попитом на екстремальний туризм.

Згідно з даними ЮНВТО, Велика Британія має найбільший ринок екстремального туризму в Європі, що становить 19% від світової кількості мандрівників, які обирають активний відпочинок. У британців цей відсоток складає 40%, а серед підлітків та молоді – 45% та 54% відповідно. Важливо відзначити, що хоча велика частина британських туристів віддає перевагу активному відпочинку, лише 3,2% вибирають пригодницькі подорожі через спорт, що нижче середньоєвропейського показника в 4,4%. Також дослідження СВІ виявило, що 87% британських туроператорів, що працюють у країнах що розвиваються, пропонують послуги на нішевих ринках екстремального туризму. Серед них найпопулярнішими є спостереження за дикою природою (74%), прогулянки (61%) і спостереження за птахами (55%) [50].

Друге місце на ринку екстремального туризму в Європі посідає Німеччина. Зауважено, що лише 32% німецьких туристів обирають активний відпочинок, в той час як 57% віддають перевагу більш спокійному відпочинку. Це свідчить про те, що німецькі мандрівники менш активні порівняно з британцями та французами, і вони більше схильні до пасивного відпочинку. Також варто зазначити, що серед підлітків цей відсоток становить 47%.

За дослідженнями компанії SAND, катання на гірському велосипеді вважається важкою екстремальною активністю, яку, як повідомляється, вже випробували більшість німців (трохи більше 30%). На другому місці за популярністю йдуть каякінг і дайвінг (обидва трохи більше 20%), а також скелелазіння з рафтингом (майже 20%). Насправді, лише невелика частина німецьких туристів займалися дайвінгом, рафтингом, парапланеризмом або стрибками з парашутом по-справжньому. Інші легкі екстремальні активності, які туристи вже випробували раніше, включають прогулянки (76%), кемпінг (54%) і високі мотузкові курси (36%). Також до цієї категорії відносяться сафари (53%), веслування на каное (37%), прогулянки під вітрилом (37%), сапсерфінг (32%), трекінг (32%) і подорожі з рюкзаком або велосипедом (31%) [50].

Нідерланди відомі своїми активними туристами, які віддають перевагу активному відпочинку. Голландці, нарівні з британцями, визначають високі стандарти на нішевих ринках велоспорту та спостереження за птахами. Понад половина (54%) всіх голландських туристів вибирає напрямки, враховуючи природне середовище. Це одна з найвищих показників у Європі, що значно перевищує середній показник в регіоні (43%). Цікавість до природи особливо висока серед чоловіків, пар без дітей і бекі-бумерів (віком 55 років і старших), а також серед тих, хто мешкає в сільській місцевості.

Швеція – понад половина (52%) шведських туристів обирає напрямки, виходячи з природного середовища. Це один з найвищих показників у Європі, значно перевищуючи середній рівень по Європі (43%). Цікавість до природи особливо висока серед жінок і міленіалів (віком 25-39 років) [50].

Щодо Іспанії, за дослідженням від Brandwatch, іспанці надзвичайно захоплені екстремальними подорожами. Приблизно 15% віддають перевагу цьому виду відпочинку, що втричі перевищує показник італійців, які посідають друге місце. Так само, як і італійці, багато іспанців більше цінують культурні аспекти, ніж природу. Майже половина (49%) іспанських туристів обирають напрямки, враховуючи природне середовище. Це вище, ніж середній рівень по Європі (43%) і вище, ніж в середньому по Німеччині. Цей інтерес особливо виражений у чоловіків, бекі-бумерів (55 років і старше) і мешканців міст.

Італія посідає друге місце серед провідних європейських ринків збуту для пригодницьких подорожей. Приблизно 5% усіх італійських мандрівників віддають перевагу авантюрним подорожам, що перевершує показники німецьких і британських мандрівників. Майже дві третини (39%) усіх італійських туристів обирають напрямки, враховуючи природне середовище. Це нижче, ніж середній показник по Європі (43%). Хоча мандрівники покоління X (42%) і ті, хто подорожує без дітей (40%), мають трохи вищі показники, немає значних відмінностей між цими цільовими групами щодо того, яка частка засновує свій вибір місця призначення на природному середовищі [50].

Європа багата на місця для екстремального туризму. Кожен поціновувач адреналіну зможе знайти щось саме для себе. Тож розглянемо декілька з них.

Стрибок з мосту Мостар у Боснії та Герцеговині (дивись ДОДАТОК Г). Міст Мостар у Боснії та Герцеговині є відомим місцем для стрибків у воду. Це вражаюче залізобетонне спорудження, що перетинає річку Неретва. Міст Мостар у Боснії та Герцеговині є культурним символом та визначним об'єктом. Був побудований у 16 столітті в Отаманській імперії та розташований над річкою Неретва. Цей міст став емблемою міста Мостар та перетнув війни та конфлікти. У 1993 році міст був зруйнований під час війни в Боснії та Герцеговині, але відновлений у 2004 році за підтримки ЮНЕСКО та інших організацій. Висота мосту становить близько 24 метрів, що робить його ідеальним для стрибків у воду для сміливих екстремалів. Спортсмени та туристи з усього світу приїжджають сюди, щоб випробувати свої сили у цьому захоплюючому виді спорту [51].

Кайтсерфінг в Таріфі, Іспанія. Таріфа в Іспанії відома своїми ідеальними умовами для кайтсерфінгу. Це місто на південному кінці Іспанії, розташоване на вузькому протоці, де Атлантичний океан зустрічається з Середземним морем. Завдяки великим вітрам і хвилям, вважається доволі вдалим місцем для катання. Таріфа також славиться своєю культурою і неймовірними краєвидами, що робить її ідеальним місцем для відпочинку та водних пригод (дивись ДОДАТОК Д).

Політ на парашлані в Лаутербруннені, Швейцарія. Політ на парашлані в Лаутербруннені, Швейцарія, є неперевершеним враженням. Цей захоплюючий вид спорту дозволяє вам відчувати себе птахом, піднімаючись у височенні над живописними альпійськими пейзажами. Лаутербруннен відомий своєю захоплюючою красою та чистим повітрям, що робить це місце ідеальним для польотів на парашлані. З висоти ви зможете насолодитися видами на гори, водоспади та зелені долини, що залишаться у вашій пам'яті надовго (дивись ДОДАТОК Е) [51].

Перший планер, Гріндельвальд, Швейцарія. Політ на планері у Гріндельвальді, Швейцарія, є захоплюючим досвідом аеріального відкриття альпійських гір. Гріндельвальд, розташований в серці швейцарських Альп, є ідеальним місцем для такого виду розваг, завдяки своїм вражаючим гірським ландшафтам та величним пейзажам. Під час польоту ви підніметесь на висоту, що дозволить насолодитися панорамними видами на величні вершини гір, білі льодовики та глибокі долини, що розкинулися під ногами. Пілот планера вміло маневрує серед гірських вершин, використовуючи повітряні течії, щоб забезпечити безпечний і захоплюючий політ (дивись ДОДАТОК Є).

Зіп-Лайнінг в каньйоні Цетіна, Хорватія. Він дозволяє пережити неймовірні відчуття швидкості та висоти, пролягаючи над красивим каньйоном та річкою Цетіна. Він пропонує унікальну можливість насолодитися прекрасними пейзажами Хорватії з повітря та відчути адреналін, зробивши це безпечно за допомогою професіонального обладнання та інструкторів (дивись ДОДАТОК Ж) [51].

Політ на повітряній кулі в замку Шато-Д'Оекс, Швейцарія. Це вражаюча подорож, яка дарує неймовірні відчуття та краєвиди. Куля парить над живописними альпійськими пейзажами, відкриваючи панорами Швейцарських Альп, замку Шато-Д'Оекс та мальовничих сіл. Це неповторний досвід, що дарує відчуття легкості та свободи, а також можливість побачити знаменитості з нового кута зору. Команда професіоналів забезпечує безпеку та комфорт під час польоту, дозволяючи насолоджуватися кожною миттю цієї унікальної події.

ZipWorld Velocity 2 в Сноудонії, Уельс, є одним з найшвидших та найдовших зіплайнів у світі. Ця атракція пропонує захоплюючий спосіб побачити красу гірського ландшафту Сноудонії, розгорнувшись на висоті понад 150 метрів і пролягаючи на відстань понад 1.5 кілометра. Під час польоту ви можете досягти швидкості понад 160 км/год, що робить цей зіплайн одним з найшвидших у світі [51].

Катання на гірських велосипедах навколо Сицилії. Природа Сицилії різноманітна: від вулканічних пейзажів Етни та ідилічних пляжів до гірських

хребтів і сонячних долин. Тут є маршрути для кожного рівня вправності, від початківців до досвідчених райдерів. На півночі острова ви можете вирушити у велосипедний похід в гори Мадоні, де вас зустрінуть дикі природні пейзажі та аутентичні сільські містечка. На східному узбережжі вас чекають безліч крутих спусків вздовж узбережжя, де ви зможете помилуватися кришталево чистим морем та величними скелями. На заході Сицилії можна вибратися до регіону Трапані, де вас очікують захоплюючі веломаршрути серед виноградників і оливкових гаїв. Звичайно, не можна не відвідати південні регіони Сицилії, де вас чекає вражаючий природний парк Зінгаро та відомий Сицилійська протока, місце зі сцени "Одіссея" Гомера (дивись ДОДАТОК З).

Печерний дайвінг на Гозо, Мальта. Гозо, що є одним з островів Мальти, відомий своєю багатою підводною флорою та фауною, а також унікальними печерами та тунелями. Дайвери можуть насолоджуватися кришталево чистою водою та видимістю, яка може сягати до 40 метрів. Один з найвідоміших об'єктів для печерного дайвінгу на Гозо - це "Дзвіниця", де дайвери можуть зануритися в тунель, що прокладений через скелю і виходить у відкрите море. Інші популярні місця для печерного дайвінгу на острові включають Blue Hole і Inland Sea, де можна дослідити скельні формації та підводні печери (дивись ДОДАТОК К) [51].

Рафтинг по річці Сока, Словенія - це захоплююча пригода для любителів активного відпочинку. Річка Сока протікає через неймовірні краєвиди Толових Трієн, де вода має кришталево чистий вигляд і надзвичайно зелений колір. Це місце відоме своєю природною красою та численними швидкими річковими струмками, що робить його ідеальним для рафтингу. Рафтинг по річці Сока включає проходження численних порогів різної складності, що робить його відмінним вибором як для початківців, так і для досвідчених райдерів. Неймовірна краса цього місця, його турбулентні води та величезні скелі створюють неповторний атмосферний досвід для всіх, хто мріє про захоплюючу пригоду на природі (дивись ДОДАТОК Л).

Також найбільшим попитом користуються:

1. Прогулянки по воді, піші прогулянки по припливу в Німеччині;
2. Сплав на байдарках підземними озерами Крижна Яма в Словенії;
3. Затонулий дайвінг на Тенеріфе;
4. Серфінг на річковій хвилі в Мюнхені, Німеччина;
5. Сплав на байдарках по ущелині Вердон у Франції;
6. Підводне плавання між тектонічними плитами в Сільфрі, Ісландія;
7. Серфінг в Лісабоні, Португалія;
8. Морський каякінг у Дубровнику;
9. Похід по льодовику по Ісландії;
10. Підстрибнути нижче в Уельсі;
11. Сходження на гору Етна на Сицилії;
12. Віа Феррата в шотландському нагір'ї;
13. Каньйонінг на Азорських островах у Португалії;
14. Каньйонінг на Мадейрі, Португалія;
15. Arthurs Seat в Шотландії;
16. Похід по каньйону Орріді ді Ботрі в Тоскані, Італія;
17. Прогулянка річкою Гвадалміна в Іспанії;
18. Скелелазний ліс у Гарміш-Партенкірхені, Німеччина.

Згідно із дослідженням Індекс адреналіну (Adrenaline Index), що був складений сайтом бронювання кемпінгів Cool Camping, кращими країнами для любителів екстриму є Італія, Коста-Рика, США, Іспанія і Мексика. На них вплинули такі фактори, як кількість маршрутів для мотоциклів та трас для їзди бездоріжжям.

Італія займає перше місце у цьому рейтингу. Вона відзначена високими балами у всіх категоріях, зокрема за кількістю маршрутів для мотоциклів і трас для їзди бездоріжжям. Ця країна є чудовим напрямком для кемпінг-туризму, з численними прекрасними кемпінгами та комфортними місцями для наметів та автодомів.

Коста-Рика посідає друге місце у рейтингу завдяки своїм 30 національним паркам. Наприклад, у заповіднику Монтеверде Клауд Форест є тарзанка, з якої можна зробити захоплюючий стрибок з висоти 143 метри [20].

США отримали бронзову медаль у цьому рейтингу. Країна відзначилася численними туристичними заходами на відкритому повітрі, швидкістю та висотою гірських місць. Наприклад, американські гірки у парку Six Flags Great Adventure Park у штаті Нью-Джерсі вважаються другими за швидкістю в світі.

Іспанія посідає четверте місце у рейтингу завдяки рекордній кількості трас для їди бездоріжжям і маршрутів для мотоциклів.

Мексика завершує п'ятірку кращих країн для екстремального відпочинку, отримавши високі бали за активні види відпочинку, кількість трас для їди бездоріжжям і маршрутів для мотоциклів. Тут також працює Всесвітній економічний форум, визнавши Мексику лідером у розвитку туризму просто неба [20].

2.3. Аналіз основних центрів екстремального туризму.

В даному підрозділі маю на меті проаналізувати основні центри екстремального туризму по всьому світу, розглядаючи їхні особливості, типи доступних активностей та вклад у місцеві та глобальні економіки. Вивчення цих центрів допоможе зрозуміти, як різні регіони використовують свої унікальні ресурси для приваблення туристів, а також висвітлити виклики та можливості, що стоять перед галуззю в умовах зростаючої глобалізації та екологічних змін.

Згідно з даними фахівців, туристична галузь продовжує прогресувати та розвиватися і наразі становить 10 % міжнародного доходу. Ця тенденція розвитку спостерігається у різних сегментах туристичної сфери, включаючи екстремальний туризм. Географічний охоп цього виду туризму неухильно збільшується, що сприяє формуванню нових туристичних центрів.

На теперішній час частка екстремального туризму у світовому масштабі складає приблизно 35%, а також значна кількість мандрівників прагнуть

відкрити для себе пригодницькі враження під час відпочинку. Це спричиняє сталу увагу до даної сфери та нові напрямки, які істотно впливають на масштабний розвиток цієї сфери.

Дослідники визначають три основні регіони, де екстремальний туризм найбільш розвинений: Північна Америка, Південна Америка та Європа. Однак згідно з прогнозами на наступні роки, Азія також може стати одним з провідних центрів екстремального туризму. (табл. 2.1.) [2].

Таблиця 2.1

Сучасні та перспективні центри екстремального туризму

Місце	Назва країни	Характеристика
1.	Квінстаун, Нова Зеландія	вважається "столицею пригод" з банджі-джампінгом, рафтингом та гірськолижним спортом
2.	Моав, Юта, США	популярний для поза шляхових велосипедних та автомобільних маршрутів, скелелазіння та каньйонінгу.
3.	Інтерлакен, Швейцарія	відомий своїми можливостями для скайдайвінгу, парашутного спорту та параглайдингу серед Альп.
4.	Патагонія, Аргентина і Чилі	приваблює альпіністів і трекерів своїми драматичними пейзажами і віддаленими трасами.
5.	Хімачал Прадеш, Індія	популярний серед любителів трекінгу, альпінізму і рафтингу.
6.	Канмор, Канада	пропонує висококласні умови для гірськолижного спорту, скелелазіння та пішохідного туризму.
7.	Ванкувер, Канада	місце для віндсерфінгу, каякінгу та гірського велосипеду.
8.	Чамонікс, Франція	одне з найвідоміших місць для альпінізму та зимових видів спорту в Європі.
9.	Тасманія, Австралія	залучає туристів своїми складними морськими каякінг-маршрутами та трекінгом.
10.	Коста-Ріка	відома своїми можливостями для зиплайнінгу, джунглі-трекінгу та екотуризму.

Сучасний ринок туристичних територій характеризується нерівномірним розподілом. Крім трьох основних регіонів, які були згадані раніше, інша

частина світу теж демонструє значний зріст. Всі країни пропонують унікальні атракції та потенціал для розвитку екстремального туризму. В наш час можна виділити п'ять країн, які є лідерами в своєму регіоні і пропонують особливі умови для прихильників екстремальних подорожей:

- Східна Азія та Тихоокеанський регіон: Нова Зеландія; Австралія; Японія; Південна Корея; Філіппінські острови.
- Східна Європа та Центральна Азія: Хорватія; Туреччина; Вірменія; Казахстан; Киргизстан.
- Латинська Америка та Карибський регіон: Чилі; Коста-Ріка; Уругвай; Домініканська Республіка; Барбадоські острови.
- Центральний Схід та Північна Африка: Ізраїль; Йордан; Об'єднані Арабські Емірати; Катар; Саудівська Аравія.
- Південна Азія: Бутан; Непал; Шрі-Ланка; Індія; Пакистан.
- Африканські країни південніше Сахари: Ботсвана; Республіка Савана; Руанда; Замбія; Південна Африка.
- Європа і Північна Америка: Ісландія; Німеччина; Норвегія; Швейцарія; Канада [2].

Ботсвана має великий потенціал у сфері екстремального туризму, завдяки своїй неповторній природі та багатому дикому світі. Ця країна пропонує захоплюючі можливості для пригодницького відпочинку, включаючи сафарі на джипах, каякінг по річках Окаванго та Замбезі, трекінг через пустелю Калахарі та навіть повітряні балонні подорожі над національними парками.

Крім того, Ботсвана залучає туристів своїми захоплюючими можливостями для спостереження за дикою природою, що є ідеальним варіантом для фотосафарі. Найбільш відомий національний парк Чобе та заповідник дикої природи Окаванго, де можна побачити слонів, бегемотів, різноманітні види антилоп, а також хижаків, таких як леви та леопарди, пропонують унікальний досвід для любителів екстремальних пригод.

Екологічний туризм та стійкі практики є важливими аспектами розвитку туристичної індустрії в Ботсвані. Країна активно впроваджує ініціативи, що забезпечують збереження її природних ресурсів, а також сприяють соціально-економічному розвитку місцевих спільнот [2].

Чилі володіє унікальним географічним розташуванням і різноманітністю ландшафтів, що робить цю країну ідеальним місцем для розвитку екстремального туризму. Від пустельних масивів на півночі до льодовиків і холодних вод Патагонії на півдні, Чилі пропонує широкий спектр пригодницьких активностей. Туристи можуть займатися альпінізмом у горах Анд, кататися на каяках і рафтингу по швидких річках, досліджувати вулкани, займатися віндсерфінгом та кайтсерфінгом у прибережних водах, а також насолоджуватися гірським велосипедом по численних трасах країни.

Чилі також пропонує унікальні можливості для спостереження за дикою природою, що може бути частиною екстремального туризму, особливо в таких районах, як національний парк Торрес дель Пайне та Великий північний тропічний ліс. Екологічний туризм і сталі практики є ключовими для збереження унікальних природних ресурсів Чилі, що додатково підвищує привабливість країни для міжнародних туристів.

Уряд Чилі активно підтримує розвиток туризму, включаючи екстремальні види, розробляючи інфраструктуру і створюючи умови для безпечного та відповідального туризму. Це включає інвестиції в місцеві спільноти та розвиток туристичних служб, які допомагають забезпечити кращий досвід для туристів та підтримати місцеву економіку [2].

Хорватія, з її мальовничими гірськими масивами, кришталево чистими річками та прекрасним адриатичним узбережжям, швидко набуває популярності як центр екстремального туризму. Країна пропонує широкий спектр пригодницьких активностей: від підводного плавання і віндсерфінгу до рафтингу на річках, таких як Цетина, каякінгу на морі, гірському велосипеді, скелелазінні в Пакленіці, і трекінгу на горі Велебіт. Також, Хорватія пропонує екстремальні види спорту, такі як зиплайнінг, що стає дедалі популярнішим у

туристів, які шукають адреналін. Все це, в поєднанні з розвитком інфраструктури та підтримкою з боку уряду, який активно просуває Хорватію як туристичну дестинацію, відкриває великі перспективи для подальшого розвитку екстремального туризму в країні.

Ісландія є однією з найбільш привабливих країн для екстремального туризму завдяки своїм унікальним природним ландшафтам. Вулкани, гейзери, льодовики і розлогі лавові поля створюють ідеальні умови для незабутніх пригод. Туристи можуть зануритись у підводний світ між тектонічними плитами, досліджувати льодовикові печери, підкорювати вершини вулканів та насолоджуватися пішохідними маршрутами скрізь карстові ландшафти. Ісландія також пропонує екстремальний рафтинг на швидкісних річках та велосипедні тури по скелястих територіях. Уряд Ісландії активно підтримує розвиток екстремального туризму, забезпечуючи відповідні стандарти безпеки і просуваючи екологічно сталий підхід до пригодницького туризму [2].

Ізраїль, з його різноманітними ландшафтами і кліматичними умовами, володіє великим потенціалом для розвитку екстремального туризму. Від пустель Негев, де можна займатися пішохідними походами, до підводного плавання в Червоному морі з його різнобарвними кораловими рифами, Ізраїль пропонує широкий спектр активностей для любителів пригод. Серед найбільш популярних екстремальних активностей в Ізраїлі є парашутний спорт, серфінг, а також велосипедний спорт, який особливо розвинений завдяки численним гірським маршрутам. Також Ізраїль пропонує унікальний досвід підйому на Масаду або трекінгу по Національному трейлу Ізраїлю, що простягається від півночі до півдня країни. Уряд підтримує цей напрямок туризму, розвиваючи інфраструктуру і забезпечуючи безпеку туристів, що сприяє росту міжнародного інтересу та визнання Ізраїлю як місця для екстремального відпочинку.

Йорданія стає все більш відомою як місце для екстремального туризму, особливо завдяки своїм унікальним пустельним ландшафтам та історичним пам'яткам. Ваді Рам, знаменита пустеля з захоплюючими скелями та

каньйонами, ідеально підходить для скелелазіння, пішохідних маршрутів та катання на джипах. Дайвінг у Червоному морі біля Акаби пропонує захоплюючий підводний досвід з барвистими кораловими рифами. Йорданія також пропонує трекінг до Петри — одного з нових семи чудес світу, що поєднує історичну значущість і фізичне випробування. Підтримка уряду в розвитку туристичної інфраструктури та забезпечення безпеки мандрівників сприяє зростанню Йорданії як привабливого напрямку для пригодницького туризму [2].

Криза в туристичній індустрії, спричинена пандемією COVID-19, стала однією з найсерйозніших викликів для сектору за останні десятиліття. Експерти прогнозують, що відновлення триватиме роками, з огляду на можливість нових спалахів та різні умови поширення вірусу у різних країнах. Відновлення міжнародних подорожей уже почалося, деякі країни поступово відкривають свої кордони, а внутрішній туризм також відроджується. Водночас зростає популярність екологічних маршрутів та кемпінгу, оскільки після тривалого часу вдома туристи прагнуть пригод та взаємодії з природою. Це призвело до збільшення попиту на активний та зелений туризм.

Узагальнюючи дані щодо аналізу основних центрів екстремального туризму станом на 2024 рік демонструє, що глобальний інтерес до пригодницьких видів відпочинку зростає. Регіони, як Квінстаун в Новій Зеландії, Моав у США, Інтерлакен у Швейцарії, а також Патагонія і Чилі вирізняються завдяки унікальним природним ресурсам і розвиненій інфраструктурі, яка забезпечує безпеку та доступність екстремальних пригод. Ці місця пропонують великий спектр діяльності від гірського альпінізму до рафтингу та скелелазіння, залучаючи туристів з усього світу. Розвиток цих центрів сприяє не тільки популяризації екстремального туризму, але й значно підвищує економічний потенціал регіонів, створюючи нові робочі місця та підвищуючи місцеві доходи. Зростання цього сектору також вимагає від місцевих урядів та організацій продовжувати інвестувати у збереження природи і розвиток стійкого туризму, щоб забезпечити тривалість та безпеку

екстремальних туристичних активностей. Висновок полягає в тому, що потенціал екстремального туризму залишається величезним, і подальше його розширення може сприяти глобальному культурному обміну та економічному розвитку.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПИ

3.1. Сучасний стан та тенденції розвитку екстремального туризму в Україні

Прогресуючи, екстремальний туризм став ключовим чинником, який зумовлює зростання та реформування різноманітних галузей економіки України. Сектори, такі як транспорт, комерція, комунікації, будівельна індустрія, аграрний сектор та виробництво товарів повсякденного попиту, відчують значний вплив від розвитку цієї галузі. Екстремальний туризм посідає одне з провідних місць у планах структурної модернізації економічної системи країни.

Завдяки прогресуючим, різним технологіям науково-технічних інновацій, включаючи Інтернет, Глобальну систему позиціонування (GPS), соціальні мережі, фото та інше, туристи проявляють зацікавленість у активних мандрівках світом із нотками адреналіну. Підвищення доступного прибутку світових населень, шалене бажання та цікавість до чогось незвіданого, нового сприяє збільшенню туристичного попиту. Завдяки цьому, велика кількість потенційних клієнтів мають можливість вибрати для себе максимально комфортну та цікаву подорож, а також додати якісь додаткові пригоди, квести та інші послуги.

Дуже часто туристичний попит змінюється, що залежить від нових бажань клієнтів, прогресуючих технологій, створенням нових мережевих зв'язків та не менш важливі демографічні зміни на ринку. Крім того, спостерігається розширення ринкової пропозиції через заснування нових підприємств, які або задовольняють існуючий попит, або створюють новий. Перешкоди для входу в сегмент екстремальних подорожей залишаються невеликими, особливо на ринках країн, що розвиваються. При цьому провідні туристичні компанії в розвинених країнах активно додають екстремальні варіанти до своїх продуктових портфелів [2].

Координація дій локальних рад туризму та спорту повинні акцентуватися на оновлення та заохочення екстремальних подорожей та пов'язаних з ними видів спорту. У сфері пригодницького туризму був помітний напрямок щодо уникнення посередницьких послуг, що мінімізує специфіку туристичних агентів та операторів, які раніше сприяли взаємодії між споживачами та надавачами послуг. Завдяки доступності інформації в Інтернеті, туристи все частіше встановлюють прямий контакт з постачальниками. Цей процес відмови від посередників є особливо помітним на досвідчених ринках і, скоріш за все, призведе до значних змін у ланцюгах постачання в Україні та інших розвиваючихся країнах протягом наступних декількох десятиліть.

Особливу увагу потрібно звертати на контроль та забезпечення напрямку грошових потоків від туристів. Використання посередників слід звести до мінімуму, оскільки ці менш ефективні сегменти часто забирають велику частку коштів перед тим, як вони досягнуть основних надавачів послуг. Також необхідно зосередити увагу на виробниках обладнання для екстремального туризму. Критично важливо, щоб їм виплачували достатньо, аби вони могли підтримувати високу якість своєї продукції.

Наразі, Україна тільки починає свою кар'єру в ролі країни, що пропонує та створює свої екстремальні послуги на міжнародних ринкових платформах. Для зацікавлення зарубіжних відвідувачів в нашій країні, тільки декілька напрямків розвинені достатньо [2].

Туристичний прогрес в Україні має вагомий вплив на різні економічні сегменти, такі як автомобільні засоби, торгівля, зв'язки, будівництво, аграрний сектор та виробництво споживчих продуктів. Ключовий напрямок розвитку туристичної галузі в Україні полягає у виготовленні туристичного продукту, який би був конкурентоспроможним на міжнародній ринковій платформі і здатним у повній мірі відповідати туристичному попиту потенційних клієнтів. Це передбачає забезпечення всебічного розвитку територій та підтримку їх соціально-економічних інтересів, з одночасним збереженням екобалансу та історично-культурного середовища.

Діяльнісний план, спрямований на звершення визначеної мети, повинен бути узгоджений із валовим процесом формування механізмів на ринку послуг та відповідати поведінці структурних реформ у економіці. В тому ж числі він має враховувати отриманий досвід міжнародного туристичного прогресу, що надає відповідні умови для створення та реалізації відповідної нормативно-правової бази в галузі туризму [27].

Збільшення швидкості та ефективності діяльності туристичних агентств, що спрямовані на екстремальний туризм та розвиток туристичної індустрії як ключового сектору національної економіки уповільнюється через незакінчені завдання, вирішення яких вимагає регулювання зі сторони держави, а також підтримки виконавчої влади.

Туризм зазнав великих втрат саме через пандемію COVID-19, оскільки через хворобу були закриті кордони, і взагалі люди ізолювались навіть один від одного. За даними, фахівців даної сфери, було зазначено банкрутство туристичних фірм в кількості понад сім тисяч. Основною проблемою для туристичних агенцій є те, що відновлення після падіння, спричиненого коронавірусною хворобою, буде особливо складним. Також станом на 2024 рік ведуться бойові дії на просторах нашої країни, що унеможливує подорожі для значної кількості українського населення, в той же час популяризує внутрішній, екстремальний туризм, і дає змогу започаткувати новий вид туризму, а саме – військовий туризм.

Військовий туризм, також відомий як воєнний туризм або мілітарі-туризм, є формою туристичної активності, яка орієнтована на відвідування місць, пов'язаних з військовими діями або військовою історією. Такий туризм включає поїздки до місць бойових дій та історичних битв, доступні для зацікавлених осіб, ветеранів та родичів загиблих військових. Він також включає екскурсії на діючі та історичні військові об'єкти та полігони, відвідування бойових кораблів та підводних човнів, можливість проїзду на військовій техніці, стрільбу зі зброї, участь в військових тренуваннях та маневрах, а також спостереження за

навчаннями як глядач. Тури до місць воєнних концтаборів та в'язниць також входять до цієї категорії [28].

Багато людей прагнуть відвідати локації, що стали відомими завдяки поточним військовим подіям. Раніше популярними місцями були Холодний Яр, П'ятницький цвинтар у Тернопільській області, Суботів на Черкащині та острів Хортиця. Тепер до списку додалися і нові місця, що символізують сучасну боротьбу. Маріуполь, Гостомель, Буча, Ірпінь та інші міста, які відзначились героїчною обороною, вже вважаються містами-героями. Ці місця стали джерелом гордості навіть для тих, хто там не був, і багато українців прагнуть їх відвідати. Важливо зараз розробляти туристичні програми, які дозволять всім українцям глибше зрозуміти історичні події та передати знання про них майбутнім поколінням.

Незабаром війна скінчиться, і життя повернеться до звичного ритму. Але навіть у поточний час люди активно діляться своїми надіями та мріями в соціальних мережах під хештегом #колипереможемо. Багато жителів Західної України бажають відвідати Схід, пройтися вулицями Маріуполя, Харкова, що будуть відновлені, а також побачити Чорнобаївку, яка стала символом знищення ворожої техніки та "проклятим" місцем для окупантів [29].

Ключовими аспектами, які в майбутньому відгукватимуться у розвитку туристичного бізнесу, є демографічні зміни, економічний та соціальний статус громадян, ступінь освіти, термін відпусток, зайнятість та інші чинники. Одним з основних чинників, що визначають розвиток екстремального туризму та туризму в цілому, є економічне благополуччя населення. Між туристичними напрямками, загальним економічним станом країни, а також особистими прибутками населення знаходиться тісний зв'язок. Сектор в туризмі є особливо вразливим до економічних коливань. Очікується, що через декілька років рівень життя українського населення покращиться, і відпочинок, подорожі та екстремальні заходи стануть ключовими складниками використання вільного часу.

Туристичний сектор в Україні та у всьому світі розвивається з великою швидкістю. У березні 2017 року було затверджено «Стратегію розвитку туризму та курортів до 2026 року», яка має на меті створення умов для підтримки та стимулювання розвитку цієї галузі. Варто відмітити, що Україна має всі необхідні передумови для розвитку як внутрішнього, так і міжнародного туризму, хоча в глобальному масштабі позиції країни залишаються скромними. Це обумовлено низкою проблем, які стримують прогрес туристичного бізнесу в країні: низька якість інфраструктури, брак кваліфікованих фахівців, недостатність законодавчої та регуляторної баз, транспортні складнощі, нестабільна політична обстановка та інше [30].

3.2. Сучасний стан та тенденції розвитку екстремального туризму в країнах Європи

На відміну від України, екстремальний туризм значно краще розвинений у таких регіонах світу, як Східна Азія, Європа та Північна Америка. У країнах Європи та Північної Америки екстремальний туризм навіть став одним із найбільш улюблених видів активності. Крім того, рівень доходів населення в цих регіонах є значно вищим порівняно з Україною, що дозволяє широким верствам населення займатися екстремальними видами туризму. [31].

Багато мандрівників прагнуть побувати в різних куточках світу, однак вибір країн є ключовим, особливо враховуючи рівень потенційних ризиків. Варто відмітити, що за інформацією видання Independent, у 2024 році були ідентифіковані найбільш небезпечні країни в категоріях таких як загальна безпека, ризики зміни клімату, та медичні загрози. Цей рейтинг використовує п'ятирівневу систему оцінок для безпеки, клімату та здоров'я. Перед вирушенням у подорож рекомендується уважно переглянути карту ризиків, на якій виділено потенційно небезпечні зони, щоб забезпечити свою безпеку та комфорт під час перебування за кордоном [32].

Таблиця 3.1.

Небезпечні країни світу для подорожей

Країна	Причина небезпеки для туриста
Південний Судан	У Південному Судані спостерігаються етнічні та політичні конфлікти, які спричинили голод та гуманітарну кризу. Постійна боротьба за владу сприяла численним порушенням прав людини та спровокувала значне зростання числа внутрішньо переміщених осіб і біженців. Невисокий рівень економічного розвитку змушує багатьох громадян вдаватися до екстремізму та кримінальної діяльності.
Сомалі	Ця країна зіткнулася з проблемою піратства у Сомалійському басейні. Нелегальні напади на комерційні кораблі мають глибокий вплив на міжнародну торгівлю та безпеку на морі. Крім піратства, внутрішні конфлікти, тероризм та нестабільність ускладнюють ситуацію для тих, хто бажає відвідати Сомалі.
Лівія	Тривала нестабільність у Лівії, яка розпочалася після звернення влади Муамара Каддафі, сприяла виникненню численних конфліктів. Роз'єднаність владних інституцій, присутність озброєних груп та широкомасштабний тероризм перетворили Лівію на одну з найбільш небезпечних країн у Африці.
Ємен	Гуманітарна криза в Ємені є результатом не лише озброєних протистоянь між урядовими військами та повстанцями, але також внаслідок низького рівня розвитку країни і широко поширеного голоду. Військові конфлікти спричинили руйнування інфраструктури та погіршення умов життя мешканців, перетворивши Ємен на одну з найнебезпечніших країн світу.
Сирія	Тривала громадянська війна в Сирії спричинила значні руйнування, людські страждання та масове вимушене переміщення населення. Країна стала місцем протистоянь між різними внутрішніми і міжнародними силами, ускладнюючи геополітичну ситуацію. Терористичні угруповання, зокрема Ісламська держава, залишаються активними в регіоні, збільшуючи ризики для жителів та перебуваючих на території Сирії.
Ірак	Ірак продовжує стикатися з наслідками внутрішніх конфліктів і загрозами від терористичних організацій, включаючи Ісламську державу. Виведення іракських сил з Сирії підвищило ризик повернення бойовиків на територію Іраку, що створює додаткові виклики для національної безпеки країни.
Афганістан	Афганістан продовжує бути однією з найбільш небезпечних країн світу через постійні безпекові проблеми та політичні нестабільності. Тривалий афганський конфлікт, поєднаний з терористичними загрозами, збільшує вразливість країни.

	Високий рівень корупції, порушення прав людини та слабкий економічний розвиток також сприяють збільшенню ризиків як для місцевих жителів, так і для відвідувачів.
Україна	Україна зазнає політичної та соціальної нестабільності внаслідок військової агресії з боку росії. Політичні розбіжності, корупція та низький рівень життя спричинили соціальні напруження та ряд проблем. Окрім цього, східні регіони країни залишаються ареною військових конфліктів, що становить значну небезпеку для тих, хто планує поїздку в ці області.

Для узагальненої картини небезпечних країн, можна додати ще за класифікацією:

1. Найризикованіші країни для туристів з точки зору безпеки:

З огляду на безпеку, країни такі як Україна, Сирія, Ірак, Афганістан, Лівія, Ємен, Південний Судан, Центральноафриканська Республіка та Сомалі на даний момент класифікуються як найбільш небезпечні з високим рівнем ризику. Також зросли ризики в Лівані, палестинських територіях, росії та регіоні Сахеля, подібно до Еквадору та деяких районів Колумбії через збільшення кримінальності та соціальних заворушень. Водночас, за рейтингом, безпека покращилася в Сальвадорі та деяких районах Непалу. Серед найбезпечніших країн Європи виділяються Ісландія, Люксембург, Норвегія, Швейцарія та Данія.

2. Найризикованіші країни для відвідування з точки зору медичної безпеки:

В цій категорії найвищий рівень медичного ризику мають Сирія, Ірак, Афганістан, Ємен, Північна Корея, палестинські території, Гаїті, Лівія, Нігер, Буркіна-Фасо, Гвінея, Гвінея-Бісау, Сьєрра-Леоне, Ліберія, Судан, Південний Судан, Центральноафриканська Республіка, Еритрея, Бурунді та Сомалі.

3. Найнебезпечніші країни світу у контексті кліматичних змін:

Країни, які мають високий рівень ризику через кліматичні зміни, включають Сирію, Ірак, Афганістан, Ємен, Чад, Нігер, Малі, Нігерію, Ефіопію, Сомалі, Центральноафриканську Республіку, Південний Судан, Демократичну Республіку Конго та Мозамбік. Ці країни відчувають серйозні труднощі через екстремальні погодні умови та інші аномалії, пов'язані зі зміною клімату.

Натомість, Великобританія показала низькі показники ризику в усіх категоріях, і її кліматичні умови розцінюються як менш загрозливі. Проте, важливо залишатися обізнаними щодо кліматичних змін і вживати заходів для екологічно відповідального способу життя.

На всіх територіях світу спостерігаються значні зміни в структурі попиту на туристичні послуги. Відпочинок більше не обмежується традиційними сценаріями, такими як літній відпочинок на пляжі або зимовий відпочинок на лижах, особливо серед досвідчених подорожуючих. Це стає наслідком зміни свідомості після кризи: люди усвідомлюють, що життя відбувається в даний момент і його не можна відкладати, але також важливо балансувати роботу з сімейним життям, особистим розвитком, здоров'ям і фізичною активністю. Наприклад, багато бізнесменів і менеджерів тепер вибирають подорожі під час бізнес-сезону (наприклад, восени). Іншою причиною є зміни сезонності. Люди віддають перевагу пережити спекотне літо в комфорті власного дому, а холодну зиму провести в теплих країнах. Наприклад, цієї зими Шрі-Ланка здобула надзвичайну популярність серед українських туристів, з 50% туристичного потоку складала туристи з Європи. [34].

Згідно з дослідженням, загальна вартість ринку екстремального туризму досягла 89 мільярдів доларів. У 2022 році було знову проведено аналіз, який показав, що 42% туристів обрали екстремальні види відпочинку, збільшивши вартість цього сегменту до 263 мільярдів доларів, що є зростанням на 195% протягом двох років. Звіт «Tourism Highlights 2023» Всесвітньої організації з туризму вказує, що «зі збільшенням рівня доходів, багато країн, особливо ті, що розвиваються, продемонстрували швидке зростання, особливо в Азії, Центральній та Східній Європі, Близькому Сході та Африці» [33]. Крім того, зазначається, що китайські мандрівники є одними з найприбутковіших туристів.

Створилися нові форми туризму, такі як гастрономічний, дегустаційний, дієтичний, шопінговий, тури-детокс та інші. Попит змінюється з "традиційних" турів, наприклад, пляжного відпочинку, на більш активні екскурсії і спеціальні програми. Особливу популярність набувають екстремальні подорожі, такі як на

повітряній кулі, виживання в джунглях, експедиції в Арктику, на Камчатку та інші віддалені регіони. Дослідницька компанія Tourism Control Intelligence передбачає, що найближчим часом Антарктида стане важливим центром екотуризму, з будівництвом готелів, ресторанів та інших об'єктів інфраструктури. Також зростає популярність подієвого туризму, таких як поїздки на півний фестиваль, рок-концерти, футбольні або тенісні матчі.

Мандрівники теперішнього часу стали більш прискіпливими, як до матеріальних цінностей, так і до власних побажань та потреб. Вони хочуть отримати прекрасний сервіс та враження, проте, інвестуючи лише невелику суму грошей. Розташування готельного комплексу на першій лінії або all-inclusive вже не вистачає для задоволення потреб клієнта. Вони більше цікавляться такими деталями, як якість пляжу, наявність анімації, різноманітність кухні, оформлення номерів та обслуговування. Навіть при прогнозах зниження ринку, загальні витрати на світовий туризм виростуть на 7% до \$781 млрд. цього року, що свідчить про позитивну динаміку відновлення. Експерти передбачають, що найбільше на подорожі готові витратити китайці (+22%), росіяни (+26%) і бразильці (+54%), а також Німеччина (+1,5%), США (+2,5%), Франція (+2,5%) і Італія (+3%) (рис. 3.1.) [34].

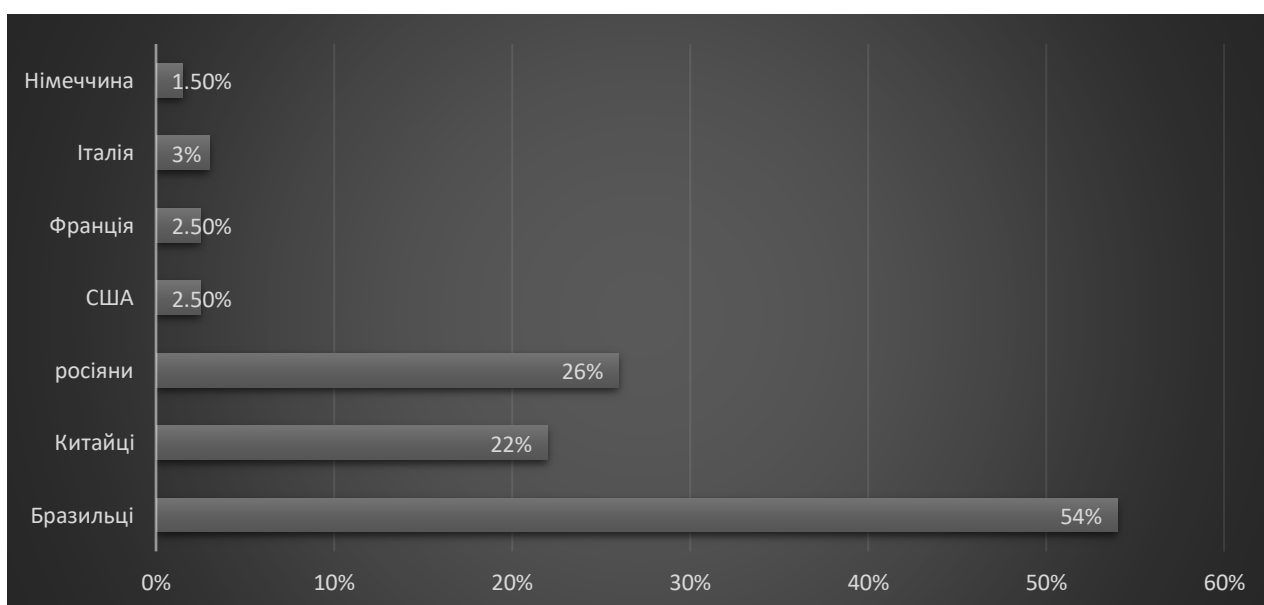

Рис 3.1. Туристи, які готові витратити на подорожі найбільше.

Напрями туризму перерозподіляються як у всьому світі, так і в Україні. На цей процес значно вплинули форс-мажорні обставини, такі як напади акул у Єгипті, революції в арабських країнах, страйки та загроза дефолту в Греції. Деякі країни, популярні серед українських туристів, не знизили ціни на відпочинок попри ці обставини, як Марокко та Туніс. У той же час країни, які раніше вважалися дорогими, такі як Іспанія, Греція та Кіпр, запровадили значні знижки, що зробило їх привабливими для туристів середнього класу, які цінують європейський сервіс і безпеку за доступною ціною. Також варто відзначити зростання кількості досвідчених туристів.

Подорожі стали коротшими і частішими. Після кризового періоду туристи віддають перевагу легким поїздкам, проводячи вихідні в Європі або довгі вікенди в Азії (4-5 днів). Готельна галузь світу виходить з кризи, проте повне відновлення віддалене. Після 7% зниження кількості проданих ночей минулого року, цього року передбачається зростання на 5%, до 5,7 млрд. ночей. Однією з ключових тенденцій є збільшення частоти подорожей на коротший період. Ціни на готельні номери підвищуються через збільшений попит, проте ці динаміки відрізняються за регіонами. Ціни на номери в Азії зростають швидше, ніж у Європі, де після різкого падіння ціни поки що не вирівнялися [34].

У секторі екстремального туризму зростає тенденція до неінтермедіації, яка полягає у відмові від посередників, таких як туроператори або турагенти, які раніше з'єднували споживачів із місцевими постачальниками послуг на ринках призначення. Завдяки доступу до інтернету, де можна знайти інформацію та відгуки, більшість туристів воліють встановлювати прямі контакти з постачальниками. За даними дослідження AdventurePulse, 71% екстремальних туристів у Сполучених Штатах організують свої подорожі самостійно [33]. Даний процес до уникнення посередників є виразною на розвинених ринках і може вплинути на ринкову структуру країн, що розвиваються, у майбутньому. Всесвітня туристична організація (ВТО) прогнозує, що до 2030 року світові прибутки від туризму досягнуть 1,8 мільярда доларів, причому темпи зростання у розвиваючихся країнах

перевищать показники розвинених країн. Розвинені країни повинні вкладати у розбудову своїх ринків, оскільки потенціал для росту у сфері екстремального туризму у розвиваючихся країнах ще не повністю реалізований.

Користування соціальними мережами і мобільними технологіями являються одним із актуальних напрямків у глобалізованому світі. У сфері туризму ця тенденція також набуває великого значення. Мандрівники стали залежними від мобільних телефонів, активно використовують смартфони для доступу до інформації в Інтернеті і багато хто з них мають акаунти на соціальних платформах. До прикладу, за даними Mandala Research, 52% з 152 млн. дорослих американських туристів користуються соціальними мережами, що приносить економіці США \$102,9 млрд. від внутрішнього туризму, порівняно з \$69,5 млрд. від туристів, які не користуються соцмережами. Україна також спостерігає цю тенденцію - з'являються туристичні агентства, що активно використовують соціальні мережі для реклами, а також спільноти туристів. Це пояснюється тим, що любителі соцмереж подорожують набагато частіше тих, хто не залучений до Інтернет-інтерактиву. В майбутньому очікується, що для туристів стане звичайністю використання інтерактивного бронювання, мобільних путівників та порад з планування подорожі від друзів з-за кордону.

У сучасних умовах глобалізації використання віртуальних мереж та інформаційних технологій є ключовим для розвитку туризму. Тому туристичним компаніям важливо створювати свої бренди через веб-сайти та використовувати ідеї, які вже успішно застосовуються в інших галузях економіки.

З року в рік, коли туризм стає доступнішим, деякі мандрівники знаходять звичайні подорожі занадто буденними та шукають нові захоплення. Такі люди вважають звичайний відпочинок недостатньо захоплюючим, бажаючи нових, яскравих вражень. У відповідь, туристична індустрія прагне розробляти і пропонувати все більш екстремальні види відпочинку. Разом з швидким технологічним розвитком, який трансформує спосіб подорожей, раніше

авантюрні та захоплюючі подорожі поступово стають більш звичайними та доступними.

Як масовий туризм стає все більш розповсюдженим, багато людей починають цікавитися альтернативними видами відпочинку, зокрема екстремальним туризмом. Ця тенденція зумовлена бажанням залучити туристів до новітніх видів активностей, які розвиваються завдяки інноваціям у туристичній індустрії та передовим технологіям.

3.3. Шляхи удосконалення організації екстремальних турів в Україні та країнах Європи

Екстремальний туризм на теперішній період вважається однією з найбільш обіцяючих галузей для соціально-економічного прогресу держав, регіонів та міст. Ця сфера вносить вклад у 11% міжнародного валового внутрішнього продукту. В Україні ситуаційний аналіз відображає послідовний прогрес індустрії екстремального туризму, який, хоч і не демонструє постійного стабільного прогресу, все ж має потенціал для зростання завдяки наявності географічних, природних, економічних та соціально-демографічних умов [2].

Для детального аналізу екстремального туризму, було використано SWOT-аналіз. Даний метод дозволяє скласти стратегію діяльності, базуючись на перевагах та недоліках організації, а також на використанні можливостей для усунення потенційних ризиків. Матриця SWOT включає наступні елементи:

S (strengths) — сильні сторони: унікальні атрибути бізнесу, що відрізняють його від конкурентів. (Наприклад: перевага у вигляді вищої якості обслуговування клієнтів, більш доступні ціни на продукцію).

W (weaknesses) — слабкі сторони: аспекти, що знижують конкурентоспроможність фірми. (Наприклад: недоліки в рекламній діяльності).

O (opportunities) — можливості: елементи, які компанія може використовувати для покращення своїх позицій. (Наприклад: оптимальне розташування виробничих потужностей).

T (threats) — загрози: фактори, які можуть негативно вплинути на бізнес. (Наприклад: зростаюча конкуренція у галузі) [23].

Результати аналізів, які я отримала, можна розглянути в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

SWOT-аналіз екстремального туризму

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - Унікальність пропозиції; - Приваблення активної аудиторії; - Адреналінові враження; - Можливість особистісного зростання; - Популяризація віддалених та маловідомих локацій; - Мінімальне навантаження на довкілля; - Спільнота ентузіастів; - Висока маржинальність; - Ексклюзивний контент для соцмереж; - Соціальний аспект, зміцнення взаємовідносин через спільний досвід. 	<ul style="list-style-type: none"> - Високий рівень ризику для життя туристів; - Сезонні обмеження деяких активностей; - Високі витрати на страхування та обладнання; - Обмежена цільова аудиторія; - Складнощі з дотриманням екологічних норм; - Залежність від погодних умов; - Високі маркетингові витрати; - Обмежена інфраструктура в регіонах; - Психологічний бар'єр; - Високі вимоги до фізичної підготовки.

Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - Розширення ринку; - Технологічний розвиток; - Колаборації з брендами та медіа; - Розвиток туристичної інфраструктури; - Партнерства з екологічними організаціями; - Відкриття нових ринків завдяки міжнародним поїздкам; - Розвиток віртуальної реальності; - Збільшення державної підтримки; - Зростання свідомості про здоровий спосіб життя; - Еволюція соціальних мереж. 	<ul style="list-style-type: none"> - Політична нестабільність; - Природні катастрофи; - Пандемії та здоров'я; - Збільшення конкуренції; - Зміна клімату; - Зростання цін на страхування; - Законодавчі обмеження щодо екології та безпеки; - Виснаження природних ресурсів; - Економічні кризи та зменшення попиту на дорогі види туризму; - Зміни у вподобаннях і відношенні до ризиків серед споживачів.

Ознайомившись із даним аналізом, можна сказати, що основним мінусом екстремального туризму базується його високий рівень ризику, що робить його одним із найбільш ризикованих видів відпочинку.

Безпека туриста — це комплекс заходів та принципів, спрямованих на забезпечення захисту здоров'я, благополуччя та безпеки осіб під час подорожей. Це включає підготовку до поїздки, знання про місцеві закони та звичаї, вибір безпечних маршрутів та транспортних засобів, а також забезпечення наявності відповідних страхових полісів, що входить до загальних послуг туристичної агенції. Додатково, для екстремального туризму важливо мати належну тренувальну підготовку, спеціальне спорядження, а також інформованість про потенційні ризики і навички надання першої допомоги.

До обов'язків туристичних агенцій та операторів входить інструктування та інформування подорожуючих клієнтів щодо медичних та санітарних стандартів. Організації, що працюють у туристичній галузі, розробляють спеціалізовані виступи з інструктажу, для гарантування безпеки учасників туристичних екскурсій, турів та маршрутів [2].

Екстремальний туризм часто пов'язаний з різноманітними та непередбачуваними ризиками. До прикладу, якщо брати джунглі Амазонії, то там можлива зустріч із дикими та не дуже дружелюбними тваринами, які несуть доволі великі ризики, та в певній мірі, страшні наслідки для туристів. Або подорожі до регіонів, які знаходяться в стані конфлікту, або навіть ведуться військові дії, а також експедиції, спрямовані на вивчення природних катастроф, можуть супроводжуватися як серйозними ушкодженнями, так і летальними випадками. Отримання швидкої медичної допомоги у віддалених місцях, являється доволі проблематичним і з ускладненнями та вимагає значного часу, проте всім відомо, що в критичних ситуаціях кожна хвилина є вирішальною. Сезонність та швидка зміна погоди, у свою чергу, теж створюють додаткові ризики. А, отже, створення безпечних умов для здоров'я туристів є пріоритетом організаторів туристичних подорожей.

Для забезпечення безпеки туристів під час подорожей, оператори туристичної індустрії, виконуючи свою діяльність, повинні:

- ознайомлювати туристів із потенційними ризиками, необхідністю дотримання обов'язкових правил та профілактичних заходів (включно з медичними вакцинаціями);
- створювати безпечне середовище в локаціях, де надаються туристичні послуги, та гарантувати правильне обладнання маршрутів для походів, прогулянок, екскурсій тощо;
- забезпечувати виконання спеціальних вимог безпеки під час ризикованих туристичних заходів (автомобільний, гірський, лижний, велосипедний, водний, мотоциклетний, пішохідний туризм, спелеотуризм і ін.);
- надавати туристам допомогу кваліфікованих гідів та спеціалізоване обладнання;
- організовувати навчання туристів методам профілактики, захисту від травм, запобігання аварійним ситуаціям та надання першої допомоги;
- забезпечувати оперативне реагування на випадки травмувань під час подорожі та евакуацію потерпілих;
- швидко повідомляти місцеві владні структури та відповідальних осіб про надзвичайні події, що стосуються туристів, та інформувати про осіб, які можуть бути зниклими [24].

Особи, відповідальні за використання туристичних ресурсів, мають забезпечувати дотримання норм охорони природи та культурної спадщини, а також приймати заходи для мінімізації або припинення негативного впливу на природне та соціокультурне середовище, включно з компенсацією завданих збитків. У разі надзвичайних ситуацій в межах території України, допомога туристам надається спеціалізованими державними, комунальними, приватними службами та рятувальними бригадами, створеними відповідно до чинного законодавства.

Структуру рятувальних команд та порядок проведення рятувальних операцій регулює Кабінет Міністрів України, а держава забезпечує захист прав

та інтересів іноземних туристів на основі національного законодавства та міжнародних угод, ратифікованих Україною [24].

Травми є найбільш частим типом нещасних трагедій, що зустрічаються у туристів. Вони можуть трапитися в різних обставинах, особливо при проходженні через майже недоступні території, а також під час зсувів, лавин та інших природних чи атмосферних подій. Для зниження ризику отримання травм потрібно використовувати належне туристичне спорядження та спортивний, зручний одяг, але найбільш важливим серед даних аспектів є якість взуття.

Для попередження травм використовують такі заходи безпеки, як:

- Якісне облаштування канатних доріг, гірськолижних трас, підйомників;
- Запобіжні та безпечні конструкції;
- Страхові поліси;
- Огорожі на туристичних шляхах та маршрутах.

Серед ризикованих етапів подорожі є частина, що стосується транспортування туристів до зазначеної території для відпочинку, адже транспорт може становити додаткові загрози. Тому забезпечення безпеки на всіх видах транспорту є важливим аспектом [25].

Навколишнє середовище значно впливає на здоров'я та життя туристів. Основні елементи цього впливу включають екстремальні температури, вологість, активність повітряних мас, опади, коливання атмосферного тиску, обмеженість кисню та інші фактори. При плануванні туру важливо вибрати оптимальний час року і доби, ретельно спланувати маршрут з урахуванням погодних умов, забезпечити наявність необхідного спорядження та засобів захисту, а також забезпечити туристів повною та своєчасною інформацією про потенційні ризики.

Ультрафіолетове випромінювання та високий рівень радіоактивності відіграють значущу роль у негативному впливі на здоров'я туристів, а хімічні агенти також можуть серйозно зашкодити людському організму.

Значна небезпека також виходить від інфекційних захворювань, харчових отруєнь та інших біологічних чинників. Часто туристи самі спричиняють ускладнення своїми діями, порушуючи правила та інструкції: заблукаючи під час екскурсій через недбалість, відвідуючи небезпечні або заборонені місця, беручи участь у ризикованих заходах, купаючись у непризначених для цього місцях, відвідуючи сумнівні розважальні заклади та інше.

Для забезпечення безпеки туристів та надання їм допомоги в критичних умовах, туристичні компанії, які спеціалізуються на активних формах туризму, організовують пошуково-рятувальні служби або укладають договори з відповідними рятувальними організаціями. Ці пошуково-рятувальні служби мають забезпечувати ефективну взаємодію з органами охорони здоров'я, засобами зв'язку, органами внутрішніх справ, цивільної авіації, лісового і водного господарства, а також з гідрометеорологічними службами [25].

Задля розуміння, чого ж найбільше бояться люди які подорожують, я ознайомилась із статистикою головних страхів туриста станом на весну 2024 року, що проводила американська компанія Global Rescue's Winter 2024 Traveler Sentiment and Safety Survey. Проаналізувавши даний матеріал було виявлено, що найбільшим побоюванням туристів, наразі є громадянські заворушення та терористичні акти (рис. 3.2) [26].

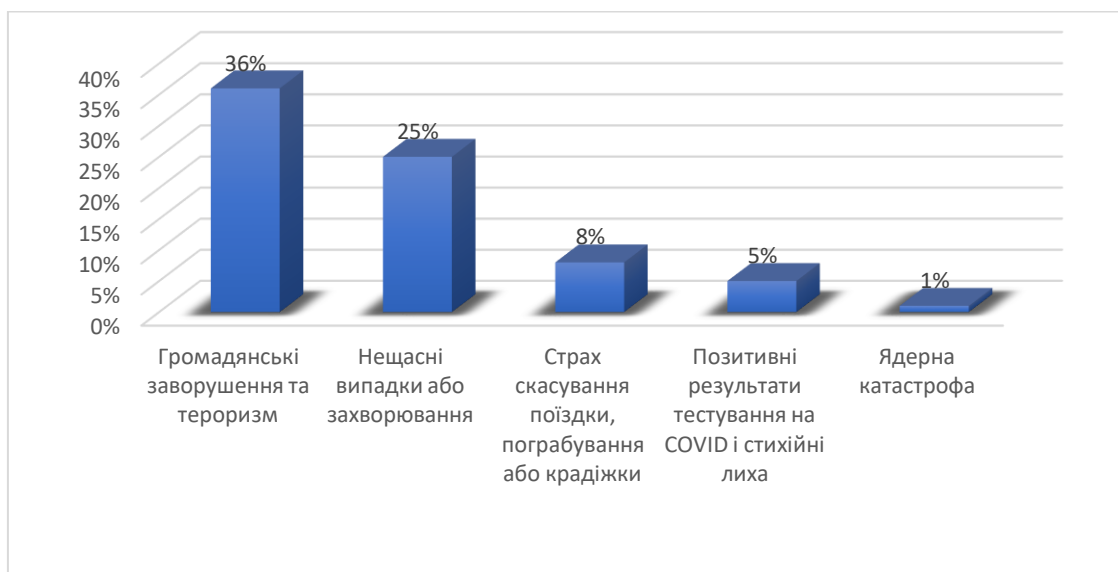

Рис. 3.2 Статистика головних страхів у туриста.

Згідно з недавнім опитуванням, понад третини туристів (36%) вказали, що їхні основні страхи під час подорожей стосуються громадянських заворушень та тероризму, що є значним зростанням у порівнянні з минулим роком, коли так відчували лише 12%. Тим часом, чверть учасників опитування (25%) назвали нещасні випадки або захворювання як головні джерела занепокоєння, в той час як рік тому це стосувалося половини опитаних (50%). Страхи, пов'язані з скасуванням поїздок, пограбуваннями або крадіжками, висловили від 7 до 9% респондентів. Відповіді, пов'язані з COVID та природними катастрофами, отримали по 5% голосів. Лише менше 1% опитаних висловили побоювання щодо можливості ядерної катастрофи.

Туристична галузь адаптується до зростаючих страхів туристів, імплементуючи новітні системи безпеки, такі як програми перевірки на безпеку, системи контролю доступу та відеоспостереження. Туристи також активізували зусилля щодо захисту своїх подорожей, використовуючи поради з безпеки та страхування для випадків евакуації [26].

Стандарти безпеки для подорожей під час обслуговування регулюються згідно з діючими регулятивними документами. Нагляд за виконанням цих стандартів забезпечують державні органи управління в межах їхніх повноважень. Вони перевіряють дотримання норм безпеки на початку сезону, оцінюючи готовність туристичних фірм та маршрутів до початку роботи, а також проводять регулярні інспекції впродовж сезону.

Регулярні інспекції щодо безпеки подорожуючих проводяться відповідно до встановленої програми та графіку. Ці перевірки включають технічний огляд будівель, споруд, транспорту, пляжів, туристичного обладнання та інвентарю, який видається туристичним клієнтам, а також пунктів оренди. Також перевіряються умови зберігання, приготування та доставки продуктів харчування та готовність подорожуючих до виходу на маршрут [2].

Отже, організація екстремальних турів в Україні та країнах Європи може бути значно покращена шляхом впровадження наступних рекомендацій:

- Підвищення стандартів безпеки: Це може включати розробку чітких протоколів безпеки, сертифікацію та регулярне навчання персоналу, а також використання якісного обладнання. Це критично важливо для екстремальних видів туризму, таких як альпінізм, спелеологія, рафтинг.
- Покращення інфраструктури: Залучення інвестицій для розвитку інфраструктури екстремального туризму, такої як покращені траси, базові табори, місця для відпочинку.
- Страхування: Забезпечення наявності адекватного страхування для кожного учасника туру може допомогти покрити витрати в разі нещасних випадків або медичних надзвичайних ситуацій.
- Залучення кваліфікованих гідів: Використання досвідчених та сертифікованих гідів, які добре знають місцевість та мають відповідні навички виживання та першої допомоги, є вирішальним для успіху екстремальних турів.
- Підготовка учасників: Організація попередніх тренінгів та інформаційних сесій для учасників туру допоможе їм краще підготуватися до викликів і вимог, що ставляться перед ними під час екстремальних пригод.
- Адаптація до місцевих умов: Забезпечення, що тури враховують місцеві екологічні, культурні та соціальні особливості, може підвищити якість досвіду і зменшити вплив на природу і місцеві спільноти.
- Технологічні інновації: Використання GPS-трекерів, мобільних додатків для стеження маршрутів та забезпечення зв'язку може значно підвищити безпеку та орієнтацію учасників в екстремальних умовах.
- Постійний моніторинг умов: Необхідно стежити за погодними умовами та іншими зовнішніми факторами, які можуть впливати на безпеку туру, і бути готовими до швидкої зміни планів або маршрутів.
- Маркетинг та промоція: Ефективне просування екстремальних турів через соціальні медіа, туристичні блоги та спеціалізовані платформи може

допомогти досягнути цільової аудиторії, зацікавленої в такому виді туризму.

Впровадження цих рекомендацій може не тільки підвищити якість і безпеку екстремальних турів, але й забезпечити стале зростання та розвиток туристичної галузі в Україні та країнах Європи.

Підводячи підсумки з вище сказаного для підвищення конкурентоспроможності та розвитку туристичної галузі, необхідно удосконалити існуючу інфраструктуру та створити туристичні продукти, що задовольнятимуть потреби населення та сприятимуть розвитку територій. Це вимагатиме значних інвестицій, які можна залучити через ефективне управління бюджетом, оптимізацію податкової системи та удосконалення законодавства. Важливо також акцентувати на розвитку місцевого екстремального туризму, особливо в кризові часи, що дозволить зменшити економічні навантаження і стимулювати відповідні сектори економіки. Державна політика має зосередитися на збереженні туристичних ресурсів, стимулюванні розвитку туризму через економічні заходи, залученні інвестицій і забезпеченні безпеки туристів, що сприятиме соціально-економічному розвитку країни.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження було визначено сутність екстремального туризму, який передбачає високий рівень ризику та адреналіну, необхідність спеціальної підготовки і використання спеціалізованого обладнання. З'ясовано, що екстремальний туризм охоплює різноманітні активності, такі як альпінізм, рафтинг, парашутний спорт, які приваблюють туристів, що шукають гострих відчуттів та унікальних вражень.

Аналіз тенденцій розвитку екстремальних видів туризму у світі показав, що цей сегмент туризму зростає завдяки збільшенню популярності активного відпочинку, покращенню транспортної доступності та розвитку соціальних медіа, які сприяють популяризації екстремальних видів спорту та активного способу життя.

Розгляд особливостей інфраструктури та безпеки в екстремальному туризмі дозволив виявити, що для успішного розвитку цієї галузі необхідна добре розвинена інфраструктура, включаючи спеціалізовані об'єкти, обладнання та послуги, а також високий рівень безпеки, що забезпечується відповідними стандартами та тренуванням персоналу.

Оцінка туристичного потенціалу екстремального туризму в Україні та країнах Європи показала, що обидва регіони мають значні природні та культурні ресурси, які можуть привабити туристів, що шукають екстремальні враження. Україна, зокрема, має унікальні ландшафти та природні умови, які сприяють розвитку різних видів екстремального туризму.

Аналіз основних центрів екстремального туризму в Україні та Європі виявив, що ці центри часто розташовані у гірських та прибережних районах, де природні умови сприяють розвитку екстремальних активностей. В Україні такими центрами є Карпати та Кримські гори, а в Європі – Альпи, Піренеї та інші гірські системи.

Оцінка сучасного стану та тенденцій розвитку туризму в Україні та країнах Європи показала, що екстремальний туризм продовжує зростати,

зокрема через підвищення інтересу до здорового способу життя та активного відпочинку. Водночас, існують виклики, пов'язані з безпекою та екологічною стійкістю, які потребують уваги та вирішення.

Розробка шляхів удосконалення організації екстремальних турів в Україні та країнах Європи включає рекомендації щодо покращення інфраструктури, підвищення рівня безпеки, впровадження екологічно сталих практик, а також активної промоції екстремального туризму на міжнародному рівні. Ці заходи можуть сприяти підвищенню привабливості екстремальних турів та збільшенню туристичного потоку в ці регіони.

Удосконалення організації екстремальних турів також передбачає розробку спеціальних програм навчання для гідів та інструкторів, які мають забезпечити високий рівень професійної підготовки та знань у сфері безпеки. Інвестування в сучасне обладнання та технології для забезпечення безпеки туристів є критично важливим для зменшення ризиків та підвищення якості послуг.

Підвищення рівня співпраці між державними органами, приватними компаніями та місцевими громадами є ще одним ключовим аспектом успішного розвитку екстремального туризму. Спільні зусилля можуть призвести до створення нових туристичних маршрутів, покращення інфраструктури та забезпечення сталого розвитку регіонів, залучених у цей сегмент туризму.

Забезпечення інформаційної підтримки та маркетингових кампаній, спрямованих на популяризацію екстремальних турів, може значно підвищити інтерес до України та європейських країн як до привабливих напрямків для екстремального туризму. Використання соціальних мереж, блогів та інших цифрових платформ допоможе поширити інформацію про можливості та переваги екстремального відпочинку.

У підсумку, комплексний підхід до розвитку екстремального туризму, що включає удосконалення інфраструктури, забезпечення безпеки, екологічну стійкість та ефективну промоцію, сприятиме підвищенню привабливості цього виду туризму та забезпечить його сталий розвиток в Україні та країнах Європи.

Це, в свою чергу, призведе до зростання туристичних потоків, підвищення економічних показників у регіонах та розвитку місцевих громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Перспективи розвитку екстремального туризму в Україні. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/vasyljuk.htm (дата звернення: 06.12.2023)
2. Тенденції розвитку екстремального туризму в Україні. URL: <2022-312-61-19.pdf> (khnu.km.ua) (дата звернення: 06.12.2023)
3. Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму : навч. посіб. К. : Знання, 2011. 334 с. (дата звернення: 06.12.2023)
4. Фокін С.П. Туризмологічні аспекти спортивного. К., 2013. С. 222–228. (дата звернення: 06.12.2023)
5. Казаков В.Л. Екстремальний туризм на Криворіжжі. Д. URL: [Казаков В.Л. Екстремальний туризм на Криворіжжі.pdf \(krt.dp.ua\)](http://krt.dp.ua) (дата звернення: 06.12.2023)
6. Притков В. Ю., Жердьов А. Е. Екстремальний туризм в Україні: сучасний стан та перспектива розвитку. Географія та туризм. 2012, С. 44-51. (дата звернення: 06.12.2023)
7. Абрамов В.В., Оплаканец Е.А. Пропозиції щодо забезпечення безпеки при наданні послуг екстремального туризму. Фізичне виховання, спорт і туристсько-краєзнавча робота в закладах освіти : збірник наукових праць. Додаток до гуманітарного вісника ДВНЗ «Переяслав Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровская Я. М., 2016. – С. 221-226. (дата звернення: 06.12.2023)
8. Екстремальні види туризму у світі та Чернігівській області: реалії і перспективи. URL: [Kolisnyk_Holovko.pdf \(npu.edu.ua\)](http://npu.edu.ua) (дата звернення: 08.12.2023)
9. Екстремальний туризм. URL: [Екстремальний туризм - Wikiwand](http://www.wikiwand.com) (дата звернення: 08.12.2023)
10. Екстремальні види туризму у світі та Чернігівській області: реалії і перспективи. URL:

- https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/33976/Kolisnyk_Holovko.pdf?sequence=1 (дата звернення: 08.12.2023)
11. Сучасний стан активного туризму в Україні. URL:
https://tourlib.net/statti_ukr/active-tourism.htm (дата звернення: 12.12.2023)
 12. Особливості розвитку екстремального туризму в Україні. URL:
<https://journal.udau.edu.ua/assets/files/96/12.pdf> (дата звернення: 12.12.2023)
 13. Кифяк В.Ф. організація туристичної діяльності в Україні. URL:
https://tourlib.net/books_ukr/kyfjak_full.htm (дата звернення: 12.12.2023)
 14. Екстремальний туризм як світовий тренд. URL:
https://tourlib.net/statti_ukr/myrgorodska.htm (дата звернення: 16.12.2023)
 15. Всесвітня туристична організація. URL: Всесвітня туристична організація — Вікіпедія (wikipedia.org) (дата звернення: 16.12.2023)
 16. Міжнародний туризм і сфера послуг - Мальська М.П. URL:
<https://westudents.com.ua/glavy/91557-rozdl-2-storya-rozvitku-turizmu.html> (дата звернення: 16.12.2023)
 17. Миронов Ю.Б. Сутність та чинники сталого розвитку туризму в регіоні URL:
https://tourlib.net/statti_ukr/myronov2.htm (дата звернення: 17.12.2023)
 18. Сучасний стан активного туризму в Україні. URL:
https://tourlib.net/statti_ukr/active-tourism.htm (дата звернення: 17.12.2023)
 19. Екзотичний туризм. URL: Екзотичний туризм — Вікіпедія (wikipedia.org) (дата звернення: 17.12.2023)
 20. Сучасний стан та тенденції розвитку індустрії туризму в Україні. URL:
<https://lpnu.ua/sites/default/files/2023/pages/24673/zbirnik-tez-mizhnarodna-konferenciya-2023.pdf> (дата звернення: 22.12.2023)
 21. Рейтинг найкращих країн для туристів, які люблять екстремальний відпочинок. URL: https://maximum.fm/rejting-najkrashchih-krayin-dlya-turistiv-yaki-lyublyat-ekstremalnij-vidpochinok_n195678 (дата звернення: 22.12.2023)
 22. Тенденції розвитку світового екстремального туризму: проблеми та перспективи. URL: [delivery.php \(ssrn.com\)](https://www.ssrn.com/delivery.php) (дата звернення: 27.12.2023)

23. SWOT-аналіз із прикладами. <https://esputnik.com/uk/blog/swot-analiz-iz-prikladami> (дата звернення: 10.02.2024)
24. Закон України «Про Туризм». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.02.2024)
25. Безпека туристичної подорожі. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/tourism/36453/#google_vignette (дата звернення: 03.03.2024)
26. Стали відомі головні страхи туристів у 2024 році: за рік результати кардинально змінилися. URL: <https://www.unian.ua/tourism/news/chogo-naybilshe-boyatsya-turisti-novi-vikliki-u-2024-roci-12576681.html> (дата звернення: 21.03.2024)
27. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі. URL: <https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2021-03/monograf%202017.pdf> (дата звернення: 25.03.2024)
28. Воєнний туризм в Україні: умови та перспективи розвитку. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/vynnychenko2.htm (дата звернення: 01.04.2024)
29. Нова сторінка. Як війна змінить мандрівки Україною після перемоги над ворогом. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/novaya-stranitsa-voyna-izmenit-puteshestviya-1649942226.html> (дата звернення: 01.04.2024)
30. Аналіз сегментації ринку споживачів туристичних послуг підприємствами туристичної галузі: стратегічні аспекти. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/masyuk2.htm (дата звернення: 01.04.2024)
31. Стан туристичної галузі України та процес її відтворення в післявоєнний період. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1353> (дата звернення: 04.04.2024)
32. Найнебезпечніші країни світу для відвідування у 2024 році: рейтинг від Independent. URL: <https://visitworld.today/uk/blog/1918/the-most-dangerous-countries-in-the-world-to-visit-in-2024-ranking-by-independent> (дата звернення: 06.04.2024)

33. UNWTO. World Tourism Organization. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284424986> (дата звернення: 10.04.2024)
34. Сучасні світові тенденції розвитку туризму. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/yastremska.htm (дата звернення: 18.04.2024)
35. Дайвінг в Україні: найкращі місця. URL: <https://svitom.info/podorozhi-ukrainoyu/daiving-v-ukraini-naikraszi-miscya.html> (дата звернення: 22.04.2024)
36. Каякінг: що це, види, інвентар. URL: <https://mixsport.pro/blog/kaaking-so-ce-vidi-inventar> (дата звернення: 22.04.2024)
37. Як і де займатися рафтингом в Україні: корисні поради та перевірені локації. URL: https://idea.24tv.ua/shho-take-rafting-istoriya-rozvitku-de-mozhna-zaynyatisya-novini-sportu_n1583621 (дата звернення: 22.04.2024)
38. Печери в Україні: спелеотуризм. URL: https://poizd.com.ua/articles/pecheri_v_ukraini_speleoturizm/ (дата звернення: 25.04.2024)
39. Велотуризм в Україні: поради, маршрути, спорядження. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/article/644_veloturizm-v-ukraine.htm (дата звернення: 25.04.2024)
40. Регіональні аспекти розвитку лижного туризму: сучасний стан та перспективи. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/shykerynes.htm (дата звернення: 25.04.2024)
41. Сноубординг. URL: <https://www.sfu.org.ua/divisions/snowboarding> (дата звернення: 25.04.2024)
42. Скелелазіння в Україні: їдемо на пошуки цікавих маршрутів. URL: <https://travel.tochka.net/ua/7502-skalolazanie-v-ukraine-edem-na-poiski-interesnykh-marshrutov/> (дата звернення: 25.04.2024)
43. Скелелазіння. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BA%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D0%B7%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F> (дата звернення: 25.04.2024)

44. Джампінг, або стрибки з висоти в Україні: кращі місця, безпека, ціни. URL: <https://blog.pokupon.ua/pravilnyj-i-bezopasnyj-roupdzhamping-v-kieve-i-zaporozhe/> (дата звернення: 28.04.2024)
45. Парапланеризм в Центральній Україні. URL: <https://snap.com.ua/travel/paraplanerizm-v-tsentralniy-ukrayini> (дата звернення: 28.04.2024)
46. Фестиваль повітряних куль 2021 у Кам'янці-Подільському! URL: <https://moemisto.ua/km/festival-povitryanih-kul-82329.html> (дата звернення: 28.04.2024)
47. Незвична пригода й казкові краєвиди: де в Україні можна політати на повітряній кулі. URL: <https://travel.rbc.ua/ukr/show/zahvatyvayushchee-priklyuchenie-skazochnye-1611748253.html> (дата звернення: 28.04.2024)
48. Туризм в зоні відчуження Чорнобильської АЕС. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/kljus.htm (дата звернення: 28.04.2024)
49. Туристичне країнознавство. Західна та Північна Європа. URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6350/%D0%9D-132_%D0%90%D0%BD%D1%96%D0%BF%D0%BA%D0%BE_%D0%9D_%D0%9F_%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B5%20%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%2C%20%D0%97%D0%B0%D1%85%D1%96%D0%B4%D0%B%D0%B0%20%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%20%D0%282%29.doc?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 29.04.2024)
50. Потенціал європейського ринку для пригодницького туризму. URL: <https://www.cbi.eu/market-information/tourism/adventure-tourism/adventure-tourism/market-potential> (дата звернення: 29.04.2024)
51. Екстремальні пригоди в Європі: 29 найкращих пригодницьких видів спорту в Європі (2023). URL: <https://meetmeindepartures.com/thrill-seekers-adventure-holidays-in-europe/> (дата звернення: 29.04.2024)

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ДОДАТОК Б

ДОДАТОК В

ДОДАТОК Г

ДОДАТОК Д

ДОДАТОК Е

ДОДАТОК Є

ДОДАТОК Ж

ДОДАТОК З

ДОДАТОК К

ДОДАТОК Л

